

Lunds universitet

Sociologiska institutionen

LUNDS
UNIVERSITET

**“MASKEN HAR BLIVIT EN DEL AV DEN
JAG ÄR IDAG, SÅ DET ÄR DEN MASKEN
JAG HÅLLER PÅ ATT TA AV”**

EN KVALITATIV STUDIE OM KLIENTERS UPPLEVELSE
AV KRIMINALVÅRDENS BEHANDLINGSPROGRAM
ONE-TO-ONE.

Författare: Matilda Rasmusson & Sandra Carty Linnér

Kandidatuppsats: SOCK04, 15 hp

Vårterminen 2020

Handledare: Lisa Flower

ABSTRAKT

Författare: Matilda Rasmusson & Sandra Carty Linnér

Titel: "Masken har blivit en del av den jag är idag, så det är den masken jag håller på att ta av". En kvalitativ studie om klienters upplevelse av kriminalvårdens behandlingsprogram One-to-One.

Kandidatuppsats: SOCK04, 15 hp

Handledare: Lisa Flower

Sociologiska institutionen, vårterminen 2020

Kriminalvården erbjuder sina klienter behandlingsprogram vilket syftar till att minska återfall i brott. Tidigare forskning har främst undersökt behandlingsprogramms effekt på återfall i brott, och få om klientens upplevelse av programmen. Denna studie syftar därför till att undersöka klienternas upplevelse av det KBT-baserade behandlingsprogrammet One-to-One (OTO) som erbjuds på Kriminalvårdens anstalter. Dessutom undersöks huruvida klientens självbild förändrats genom OTO, då behandlingsprogrammet syftar till att förändra tankesätt och beteende. Sex kvalitativa semistrukturerade intervjuer utfördes med personer som tidigare suttit på anstalt och genomfört behandlingsprogrammet där. Analysmetoden som använts för att analysera studiens datamaterial är systematisk textkondensering. Studien kom fram till att majoriteten av respondenterna upplevt behandlingsprogrammet OTO som ett bra program. Respondenterna berättade att de fått något positivt utav programmet, såsom insikt till deras tidigare kriminella tankesätt och beteende. Vidare var upplevelsen av att ha en engagerad och stöttande programledare viktigt för nästan samtliga respondenter. De negativa upplevelser vilket framkom var att ångestfyllda känslor uppstod genom insikten till deras tidigare beteende. Fem av sex respondenter upplevde att deras sätt att se på sig själva, förändrades genom OTO. Studiens slutsats är därför att OTO upplevs av klienterna som ett bra program och att, med en engagerad programledare, ges klienterna möjligheter till att förändra sina kriminella tankar, beteende och identitet.

Nyckelord: Anstalt, Behandlingsprogram, Identitet, One-to-One, Programledare, Upplevelse.

FÖRORD

Vi skulle vilja tacka vår handledare för ett gott samarbete och mycket god vägledning genom arbetets gång. Dessutom skulle vi vilja tacka våra respondenter, som tagit sig tiden att medverka på en intervju. Sist, men absolut inte minst, skulle vi vilja tacka KRIS och deras fantastiska samarbete och hjälp med att hitta respondenter till studien.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	5
Syfte & Frågeställningar	5
Definitioner & Avgränsningar	6
BAKGRUND	6
Kriminalvården	7
Behandlingsprogrammets uppkomst	7
OTO	8
TIDIGARE FORSKNING	8
Kvantitativa studier om KBT-behandlingsprogram på anstalt	9
Kvalitativa studier om KBT-behandlingsprogram på anstalt	10
Tidigare forskning om OTO	12
TEORI	14
Identitet	14
Roller	15
Rollkonflikt	16
Stigma	17
METOD	19
Intervjuer	19
Urval	20
Genomförande	21
Analys	22
Etiska överväganden	23
Metoddiskussion	24
ANALYS	26
Identitet	27
“Så jag la på mig en mask”	27
“Jag levde ett dubbelliv”	28
Upplevelser av OTO	29
“Det var lite jobbigt”	31
“Jag tror det hänger mycket på programledarna”	33
Efter OTO	36
“När jag insåg vad jag förlorar om jag fortsätter att leva så här”	36
“För innan hade jag inte tänkt på konsekvenserna överhuvudtaget”	38
DISKUSSION	41
SLUTSATS	42
REFERENSER	43
BILAGOR	45

INLEDNING

Kriminalvården i Sverige erbjuder behandlingsprogram till deras klienter med syfte att förebygga brottsåterfall (Kriminalvården, u.å.). Dock visar studier blandade resultat när det gäller hur framgångsrika sådana behandlingsprogram är, och dessutom saknas det en tydlig presentation av hur klienterna har upplevt programmet. Klienternas röster är viktiga att skildra eftersom det är där kunskapen återfinns om varför behandlingsprogrammen fungerar eller ej. Studiens syfte är därför att undersöka individers upplevelse av kognitiv beteendeterapi (KBT)-baserade behandlingsprogrammet One-to-One (OTO) som de genomfört inne på anstalt, och dess påverkan på individens självbild efter avtjänat fängelsestraff.

Av de individer som avtjänat ett fängelsestraff i Sverige, återfaller cirka 40 procent i brott, inom tre år efter avtjänat fängelsestraff enligt brottsförebyggande rådet (BRÅ) (Brottsförebyggande rådet, 2019). Kriminalvården (2007) har som uppgift och vision att deras klienter ska få en bättre chans till ett lagligt liv, samt att deras fängelsestraff ska ha en positiv inverkan på individen. Därav erbjuder de idag ett antal behandlingsprogram i syfte att förebygga återfall i brott. Däremot visar tidigare kvantitativ forskning att klientens kriminella attityder inte påverkas av Kriminalvårdens behandlingsprogram (Kriminalvården, 2011). Dessutom visar en annan kvantitativ studie från Kriminalvården (2009) att det individuellt baserade behandlingsprogrammet OTO, vilket syftar till att minska risken för återfall i brott genom att förändra kriminella attityder och värderingar, inte minskar risken för återfall i brott. En liknande studie från England och Wales på OTO, visar dock på minskat återfall i brott (Hankinson & Priestley, 2010). Det är därför viktigt att studera varför OTO inte är lika framgångsrikt i Sverige som i andra länder, genom att skildra klienternas röster och upplevelser. Den tidigare studien från Kriminalvården (2009) efterfrågar dessutom kvalitativ forskning på behandlingsprogram utifrån klientens perspektiv. Den här studien syftar därför till att skildra klientens upplevelse av behandlingsprogram på anstalt, vilket kan öka kunskapen och förståelse för hur ett behandlingsprogram framgångsrikt påverkar återfall i brott.

Syfte & Frågeställningar

Studiens syfte är att undersöka Kriminalvårdens behandlingsprogram "One-to-one" (OTO) utifrån klientens perspektiv, där klientens upplevelse av programmet vill skildras. Dessutom undersöks hur klienterna upplever att behandlingsprogrammet påverka deras sätt att se på sig själva. Detta,

då en djupare förståelse för upplevelser av programmets vill uppnås. Forskningsfrågorna som ska besvaras är:

- Hur har respondenterna upplevt behandlingsprogrammet OTO?
- Vad har upplevts vara viktigt på behandlingsprogrammet OTO?
- På vilket sätt upplever respondenterna att deras bild av sig själva förändrats efter behandlingsprogrammet OTO?

Definitioner & Avgränsningar

Studien avgränsas till att undersöka upplevelser av OTO, eftersom tidigare forskning visat att behandlingsprogram som baseras på KBT har störst påverkan på återfall i brott (Hogan, Barton-Belless & Lambert, 2015). Kriminalvården erbjuder tre behandlingsprogram vilket baseras på KBT (OTO, ETS och Brottsbrytet). Dock fann vår studie endast respondenter från OTO, samt att det inte återfinns tidigare kvalitativ forskning om OTO, och därav avgränsningen. Programmet ska ha utförts inne på anstalt när individen avtjänat ett fängelsestraff och fullföljts under de senaste åren, 2018 - 2019. Vidare behandlas både benämningen klient och intagen som en individ vilket avtjänar ett fängelsestraff på anstalt. Återfall i brott innebär att en individ efter avtjänat ett fängelsestraff blivit lagförd för ett nytt brott. Studiens respondenter avgränsas till individer som är medlemmar i KRIS (Kriminellas Revansch i Samhället), eftersom studiens tidsramar är begränsade (cirka två månader) och därmed att KRIS kunde erbjuda respondenter skyndsamt. Detta diskuteras vidare i urval-avsnittet. Dessutom utförs studien i södra Sverige, däremot har respondenterna gått OTO på olika anstalter runt om i Sverige.

BAKGRUND

Följande avsnitt kommer att presentera relevant bakgrund för studiens syfte. Studiens respondenter har tidigare varit frihetsberövade och suttit på anstalt i Sverige, och därav presenteras information om Kriminalvården och deras uppgift. Denna studie syftar till att undersöka upplevelser av behandlingsprogrammet OTO, och därför presenteras även bakgrund till behandlingsprogram och OTO.

Kriminalvården

Kriminalvården är en statlig myndighet i Sverige som ansvarar för samtliga anstalter, häkten samt frivård i landet (Kriminalvården, u.å.). Myndigheten har en vision om att varje klient ska vara "bättre ut", vilket innebär att klienten ska ha bättre möjligheter till ett lagligt liv efter verkställigheten (Kriminalvården, 2007). Ett arbete mot ett "bättre ut" samt minskat återfall av brott sker genom motiverande samtal, behandlingsprogram, sysselsättning och utbildning (a.a.). Behandlingsprogram som erbjuds specialanpassats till klientens behov och är mot kriminalitet, våld, partnervåld, sexualbrott och missbruk (Kriminalvården, u.å.). För att en klient ska erbjudas behandlingsprogram på anstalt, ska hen vara motiverad inför detta, samt ha medel till hög risk för återfall i brott (a.a.). Varje klient som kommer till anstalt genomgår en personutredning där bland annat återfallsrisk i kriminalitet undersöks, vilket mäts från låg till hög risk (a.a.). Klienter med låg risk för återfall, eller med för kort verkställighet erbjuds därför oftast inte någon behandling på anstalt (Kriminalvården, u.å.). Behandlingsprogram mot kriminalitet och som erbjuds av Kriminalvården är bland annat Vinn, Brottsbrytet, Enhanced Thinking Skills (ETS), Motiverande samtal i Kriminalvården (MIK) samt OTO (Kriminalvården, u.å.). Behandlingsprogram studien kommer bestå av är endast OTO, och dess bakgrund presenteras efter behandlingsprogrammets uppkomst.

Behandlingsprogrammets uppkomst

Det var under 1990-talet som Kriminalvården började uppfatta att deras behandlingar inte hade en fungerande effekt på alla klienter (Kriminalvården, 2014). Detta ledde till deras inspiration av "What Works-rörelsen" (a.a.). Inspirationen ledde till ett omfattande projekt där syftet var att "stödja en utveckling av brott- och missbruksrelaterade program i häkten, anstalter och i frivård" (Kriminalvården, 2014, s. 3). Därav började arbetet med att skapa ett utbud av behandlingsprogram med funktionen att minska återfall i brott efter avslutad verkställighet. Ett dokument, "Krav och Råd" (a.a.) med kvalitetskriterier, skapades av kriminalvårdsstyrelsen för att tydliggöra och definiera vad ett program i Kriminalvården skulle innefatta för att ge goda resultat. Kriterierna innebar att behandlingsprogram skulle bygga på en teoribaserad metod, att det skulle finnas dokumentation, uppföljning och utvärderingar av programmen. När de nya kriterier skapades, utvärderades de dåvarande programmen och väldigt få uppfyllde kvalitetskriterier, vilket gjorde att nya behandlingsprogram behövde tas fram. Idag finns 17 behandlingsprogram som antingen är grupp- eller individbaserade. Dessa är uppdelade för diverse problem såsom missbruk, våldsbrott, partners våld, sexualbrott, samt generella brott som

bland annat behandlingsprogrammet OTO har som inriktning, som nu ska presenteras (Kriminalvården, 2014).

OTO

Som nämndes i inledningen, är OTO ett individuellt behandlingsprogram vilket syftar till att förändra kriminella attityder och värderingar (Kriminalvården, u.å.). Det engelska programmet anpassades och översattes till en svensk kontext år 2001 och används än idag inom Kriminalvården (a.a.). Programmet baseras på KBT som är en behandling som avser “att ersätta de tankar, känslor och beteenden som man antar skapar psykologiska problem med mer funktionella, och därmed minska symtom samt förebygga att de återkommer” (Socialstyrelsen, 2019). OTO anpassas till deltagarnas problematik genom övningar i form av samtal, rollspel samt hemuppgifter (Kriminalvården, u.å.). Det omfattas av ungefär 20 möten där det första består av ett motiverande samtal som vidare leder till cirka fyra möten med kartläggning av klientens bakgrund och problematik. Därefter genomförs ungefär sex möten med inslag av färdighetsträning som slutligen avslutas med ett antal möten med återblick samt tillämpningar, som vidare ska kunna användas i vardagslivet efter verkställighet. Programmet kan utföras med färre eller fler möten samt med olika uppgifter då det alltid utgår från klientens behov, dock ser riktlinjer som ska uppnås lika ut för alla (Kriminalvården, 2014). Programmet leds således av en och samma programledare med syfte att minska individens återfall i brott. Vidare presenteras tidigare forskning kring behandlingsprogram på anstalt.

TIDIGARE FORSKNING

Det finns flera tidigare studier som undersökt behandlingsprogram och dess effekter på kriminalitet, drog- och alkoholmissbruk runt om i världen. Den tidigare forskning som presenteras nedan består däremot endast av behandlingsprogram vilket syftar till att behandla kriminalitet. Detta eftersom behandlingsprogram mot drog- och alkoholmissbruk ofta är säregna i sin karaktär, vilket skulle medföra en svårighet att sedan jämföra tidigare forskning med studiens resultat. Dessutom består den tidigare forskningen endast av behandlingsprogram baserade på KBT, för att sedan kunna jämföras i förhållande till studiens resultat på det KBT-baserade behandlingsprogrammet OTO. Det som presenteras nedan är kvantitativa och kvalitativa tidigare forskning på KBT-behandlingar på anstalter, samt tidigare forskning om OTO. Då få kvalitativa forskningar återfinns på behandlingsprogram som syftar till att studera upplevelser, kommer även

kvantitativ forskning på området att presenteras, trots att denna studie har kvalitativ ansats. Eftersom de olika forskningsansatserna undersöker olika aspekter av programmet, såsom effekt eller upplevelse, kommer därför forskningen presenteras utefter forskningsansatsen.

Kvantitativa studier om KBT-behandlingsprogram på anstalt

En internationell kvasiexperimentell studie utförd med dataregister från USA, Kanada, England och Nya Zeeland har undersökt vilken effekt KBT inom anstalt har för återfall i brott efter avtjänat fängelsestraff (Lipsey, Landenberger & Wilson, 2007). Studien jämförde en behandlingsgrupp med en kontrollgrupp. Deras utvärdering fann att individer som genomfört behandlingsprogram som bygger på KBT visade sig ha en lägre risk att återfalla i brott till skillnad från de som inte deltagit (a.a.). En annan studie utförd i USA, visade på liknande resultat (Franas, 2013). Det gjordes tre undersökningar vid tre olika tillfällen, en innan, precis vid avslut och en efter behandlingsprogrammet, för att mäta effektiviteten av programmet (a.a.). Det resulterade i en märkbar skillnad där fyra av fem personer hade fått en större förståelse till deras eget beteende efter programmet. Denna förståelse ledde också vidare till en minskad risk att återfalla i brott (Franas, 2013).

Till skillnad från tidigare nämnda studier, visar svenska kvantitativa studier på blandade resultat avseende behandlingsprogrammets effekt på återfall i brott. Lindblom, Eriksson & Hiltunens (2018) svenska studie undersökte effekten på återfall i brott efter behandlingsprogram som syftar till att förändra kriminella tankemönster. Även här gjordes en jämförande studie av två grupper, och de mätte vid två tillfällen, en innan och en kort efter behandlingsprogrammet (Lindblom m.fl., 2018). Behandlingsgruppen hade deltagit i behandlingsprogrammet "New Challenge" som omfattade både individuella- och gruppsamtal. Resultatet visade att behandlingsgruppens kriminella tankemönster sjönk från att vara väldigt höga innan programmet, till att hamna närmare normativa tankemönster efter behandlingen (Lindblom m.fl., 2018). Det visade även på att behandlingsgruppen hade en positiv och bättre sammanhållning än kontrollgruppen. Slutsatsen var att KBT-behandlingsprogrammet "New Challenge" kan bidra till att minska ett kriminellt beteende, både genom grupp och individuella samtalsforum (Lindblom m.fl., 2018).

I likhet med Lindblom m.fl. (2018) gjorde Kriminalvården (2011) en kvantitativ studie om behandlingsprogrammets effekt, dock visade deras resultat inte samma goda effekt.

Kriminalvården (2011) har undersökt effekten av KBT baserade behandlingsprogram (ETS, brottsbytet och våga välja) genom att mäta kriminella attityder innan och efter deltagandet.

Kriminalvårdens utvecklingsenhet använde sig av datamaterial bestående 330 stycken klienters attityder strax före, strax efter och tre månader efter behandlingsprogram (Kriminalvården, 2011). Syftet var att undersöka om “behandlingsprogrammen resulterar i en minskad grad av implicit kriminell självbild och positiv implicit attityd till kriminalitet” (Kriminalvården, 2011, s.14). Även här gjordes en jämförelse mellan en behandlingsgrupp och kontrollgrupp. Till skillnad från Lindblom m.fl. (2018) studie visade det inte några skillnader i effekt mellan de två grupperna, och det visade inte heller på några effekter på kriminella attityder (a.a.). Kriminalvårdens studie visade alltså att klienternas attityd gentemot kriminalitet, inte påverkades genom att gå behandlingsprogram.

Därmed visar tidigare kvantitativ forskning att behandlingsprogram baserat på KBT, minskar risken för återfall i brott. Samtidigt visar forskningen både på god och mindre god effekt av förändring av attityder efter programmen. Kvantitativa studier på behandlingsprogram har därför främst undersökt effekten av behandlingarna i form av attitydförändring, och återfall i brott. För att försöka förstå varför den kvantitativa forskningen är motsägelsefull, kan kvalitativ forskning och därmed klientens upplevelse av programmet vara av vikt att studera. Eftersom Kriminalvårdens (2011) studie inte visade på goda effekter av behandlingsprogrammen, är denna studie väsentlig för att försöka förstå varför, genom att skildra klientens upplevelse. Vidare presenteras därför det kvalitativ forskningsfältet på KBT-baserade behandlingsprogram.

Kvalitativa studier om KBT-behandlingsprogram på anstalt

Tidigare kvalitativa forskning av klienters upplevelser av behandlingsprogram på anstalt är sällsynt, och vår sökning gav inga resultat på sådana studier i Sverige. Följande kvalitativa studier är därför inte svenska, men de har precis som vår studie, använt sig av intervjuer som metod.

Shelton och Wakai (2011) undersökte klienters upplevelser av behandlingsprogrammet “Start Now” på anstalt i USA. Programmet baseras på KBT och precis som OTO syftar det till att öka självkontroll, förstå sociala och emotionella signaler samt ger praktiska strategier för att hantera stress (Shelton & Wakai, 2011). “Start Now” är däremot, till skillnad från OTO, baserat på gruppssamtal och behandlingsprogrammet är uppdelat i olika delar, där klienterna tillsammans med programledaren går genom klienternas emotionshantering, relationsskapande samt framtida mål (a.a.). Shelton och Wakai (2011) kom fram till att 85 procent av klienterna var väldigt nöjda med behandlingsprogrammet och 77 procent berättade att de gjort positiva förändringar, avseende deras problematik (exempelvis avstår från handlingar vilket får negativa konsekvenser). Vidare

upplevde klienterna "Start Now" som ett bra program eftersom de kände att de fick den hjälp de behövde för att förändra sitt beteende (Shelton & Wakai, 2011).

Vidare finns en liknande kvalitativ studie från England där man också undersökte klienters upplevelse av behandlingsprogram på anstalt (Clark, 2006). Clark (2006) undersökte dock istället behandlingsprogrammet ETS, vilket också är baserat på KBT och utförs i grupp. Programmet syftar till att lära klienterna att tänka positivt, visa empati för medmänniskor och undvika tankegångar eller beteende som tidigare lett dem till kriminalitet (a.a.). Genom ETS lär sig klienterna bland annat att ha självkontroll, se andras perspektiv samt icke-kriminella värderingar och moral (Clark, 2006). Precis som Shelton och Wakai (2011) fann Clark (2006) att klienterna upplevde att gruppdynamiken var viktigt för resultatet av behandlingen. Dessutom var även dessa klienter nöjda med behandlingen och berättade att de fått positiva förändringar i deras tankar och beteende (Clark, 2006). Vidare berättade flera klienter att de genom ETS fått förståelse för deras tidigare handlingar, till exempel säger en respondent i deras studie "it doesn't change your life, but after, you realise that you know why you've done stuff" (Clark, 2006, s. 18). Klienterna upplevde även en stolthet över att ha fullföljt programmet och ett förändrat sätt att kommunicera med andra (a.a.). Forskaren fann även samband mellan klientens motivation till att förändras, och klientens beteendeförändring efter programmet ETS (a.a.).

I en liknande studie, också från England, studerade man även här ETS och klienternas upplevelse av behandlingsprogrammet genom intervjuer (Clarke, Simmonds & Wydall, 2004). Dessa klienter var också positivt inställda till behandlingsprogrammet, där en av deras respondenter säger "the majority of people, I think, that have done it, have got something out of it" (Clarke m.fl., 2004, s. 9). Denna studie fann precis som föregående studie av Clark (2006), att klienterna upplevde att de fått något utav programmet, men att flera trots detta återfallit i brott. Detta förklarades med att man bör se ETS som ett hjälpmedel till ett kriminellfritt liv, men att andra faktorer såsom motivation, också spelar in (Clarke m.fl., 2004). Klienterna berättade dessutom att programledaren vara en väldigt viktig person för behandlingens utfall (a.a.). Kvalitéer som en bra programledare skulle ha var bland annat tillitsfullhet, humor och ett stort engagemang (a.a.). Vidare var även ett respektfullt bemötande från programledaren till klienten något som flera klienter pratade om som viktigt (a.a.). Klienterna upplevde dessutom en positiv förändring avseende att de fick förståelse för deras handlingar och en ökad självkontroll efter att ha fullföljt ETS (Clarke m.fl., 2004). Det framgick även att motivation till att gå behandlingsprogrammet

också påverkade utfallet, där klienterna som var motiverade till att förändra sitt beteende, också i större utsträckning lyckades med det (Clarke m.fl., 2004).

Vidare har Hogan, Barton-Belless och Lambert (2015) som nämndes i inledningen, studerat klienters upplevelse av behandlingsprogrammet "Change" i USA genom intervjuer. Även detta program baseras på KBT, utförs i grupp och syftar till att förändra kriminella tankar och värderingar (a.a.). Samtliga klienter i studien har blivit tilldelade en plats på behandlingsprogrammet genom tvång, och därav hade majoriteten av klienterna en negativ inställning på att börja programmet (Hogan m.fl., 2015). Däremot ändrade de flesta inställningen när programmet började och upplevde att de fått något positivt utav det. En av deras respondenter förklarade detta: "I didn't want to be in it. But once in, I liked it" (Hogan m.fl., 2015, s. 29). Flera menade att de aldrig hade gått "Change" om de inte blivit tvingade till det, men att de var mycket tacksamma i slutändan då det hjälpte dem med bland annat att förstå konsekvenser och fått en ökad självkontroll (a.a.). Vidare framgick även i denna studie vikten av en bra gruppdynamik samt vikten av en programledare som verkligen bryr sig om klienterna (a.a.). Till skillnad från tidigare studier hade denna högre andel klienter som inte var nöjda med behandlingsprogrammet, vilket Hogan m.fl. (2015) förklarade med att de var intvingade i programmet. De missnöjda klienterna bestod dock endast av 10 procent, resterande nittio procenten var nöjda med programmet och menade att de förändrat sitt tankemönster till det bättre (a.a.). En klient menade att programmet hjälpte honom med att se konsekvenser av sina handlingar och sa: "Now I can think about reactions and consequences. It has helped me and other people" (Hogan m.fl., 2015, s. 32).

Sammanfattningsvis visar tidigare kvalitativ forskning att individer som har gått behandlingsprogram som bygger på KBT upplever sig ha fått en positiv förändring på deras beteende. Detta i form av bland annat att de upplevt att de fått en positiv förändring avseende deras problematik, konsekvenstänk och självkontroll genom behandlingsprogrammet. Det framgick även att ju högre motivation respondenterna hade till att gå behandlingsprogrammet, desto större chans att de fått något positivt utav behandlingen. Att programledarna var tillitsfulla, innehade humor samt ett stort engagemang var även av vikt för positiv upplevelse av programmet.

Tidigare forskning om OTO

Tidigare forskning på OTO är, precis som kvalitativa studier på behandlingsprogram, sällsynta. Studierna som presenteras i detta avsnitt är baserat på OTO, och har kvantitativ ansats, då kvalitativa studier på OTO inte återfunnits.

En studie har gjorts om OTO i England och Wales, med kvasiexperimentell metod bestående av en behandlingsgrupp och en kontrollgrupp (Hankinson & Priestley, 2010). Materialet var dataregister som sträckte sig mellan år 2002 - 2008 (a.a.). Syftet var bland att undersöka klienternas upplevelse, och i vilken utsträckning de ansåg att programmet bidragit till förändring av deras beteende. En liten minoritet hade svarat att de inte ansåg att programmet bidragit med något alls, medan 70 - 80 procent hade svarat att programmet varit "mycket användbart" i deras hantering av problemlösning, problemigenkänning samt minskat deras återfall i brott (Hankinson & Priestley, 2010). Dessa siffror var konstanta över hela tidsperioden. Klienterna fick även kommentera specifika delar av programmet som de ansåg varit användbara. Ett av programmets delar som nämndes var problemlösning, där klienterna bland annat skrev att de nu tänker innan de handlar och ger sig själv fler alternativa möjligheter till att lösa problem (a.a.). Två andra av programmets delar som även kommenterades var empati och självhantering där de betonade att de hade fått en ökad förståelse, för att andra individer påverkas av deras handlingar, och att de ansåg sig ha fått goda tekniker för att kontrollera sitt temperament (a.a.). Kognitiv omstrukturering var även kommenterat med att de hade lärt sig att förändra sitt destruktiva beteende och negativa tänkande (a.a.).

Vidare, finns endast två utvärderingar av behandlingsprogrammet OTO i Sverige, där både är gjorda av Kriminalvården. Den första utvärderingen av OTO, använde sig av samma metod och material som föregående studie, dock med dataregister från 2003 - 2006 (Kriminalvården, 2009). Även de hade en behandlingsgrupp och en kontrollgrupp för att se om det fanns några skillnader i återfall i nya brott. Men, till skillnad från Hankinson & Priestley (2010), fann de inte några större skillnader att återfalla i brott mellan kontroll och behandlingsgrupp. Dock kunde de se att de som påbörjat men inte avslutat behandlingsprogrammet OTO löpte en större risk att återfalla i nya brott, än de som inte deltagit alls eller avslutat behandlingsprogrammet. Resultatet tyder även på ett behov av fördjupad undersökning av klienternas upplevelser för större förståelse av återfall i brott (Kriminalvårdens, 2009). Vidare gjordes ytterligare en utvärdering i Sverige av dataregister, denna gång mellan år 2007 - 2009, som visade att behandlingsgruppen har något mindre risk till återfall i brott än kontrollgruppen (Kriminalvården, 2016). Även här visar det att de som hoppat av eller inte deltagit i OTO har en ökad risk för återfall i brott (a.a.). Kriminalvården (2016), precis som resterande forskning, undersökte därmed inte respondenternas upplevelse av OTO.

Sammanfattningsvis har behandlingsprogrammet OTO genom tidigare forskning i Sverige inte visat på några större skillnader i återfall av brott, som studien från England och Wales gjorde (Hankinson & Priestley, 2010). Hankinson och Priestley (2010) undersökte dessutom respondenternas upplevelse av OTO, vilket visade att deras respondenter till största delen upplevt OTO som ett mycket bra och användbart program. Eftersom resultat av den svenska studien inte visar lika positiva resultat som i England och Wales, blir denna studies syfte väsentlig, just eftersom det är viktigt att genom respondenternas röster förstå varför OTO inte lyckas i Sverige såsom i andra länder. Vidare följer ett avsnitt om studiens teorier som avser att förstå det empiriska materialet.

TEORI

Nedan följer en genomgång av teori som används för analys av studiens empiriska material. Teoriavsnittet består således av Susie Scott och hennes teorier om identitet, Erving Goffman och hans teorier om roller, rollkonflikt samt stigma. De teoretiska aspekterna valdes ut efter datainsamling för att tolka det insamlade materialet, och därmed har studien en induktiv ansats. Inledningsvis presenteras identitetsbegreppet av Scott.

Identitet

Individer som genomgår behandlingsprogram med syfte att förändra beteende eller tankemönster kan tänkas förändra sitt sätt att se på sig själv, och därmed sin identitet. Detta benämner Scott (2015, s. 118) som en persons ”identitetskarriär”, och detta eftersom hon anser att människor skapar och utvecklar sin identitet genom en ständig pågående social process i form av rolltagande och interaktioner med andra. Enligt Scott (2015, s. 8) är identitet “a set of integrated ideas about the self, the roles we play, and the qualities that make us unique” och detta förhandlas ständigt genom hela livet. En person har flera identiteter som är kopplade till alla roller denna spelar (roller såsom mamma och kriminell), dennes uppfattning om sig själv och huruvida denna lyckas eller ej i sin roll (a.a.). Begreppet “roll” beskrivs tydligare i nästa avsnitt. En identitet som kriminell innebär således hur hen ser på sig själv som kriminell, hur hen tror att andra ser på hen som kriminell samt hur denna anser sig lyckas fullfölja att spela rollen eller ej (a.a.). Scott (2015) menar följaktligen att en individs identiteter är socialt konstruerade, då dessa förhåller sig och formas utefter samhälleliga föreställningar. Av den anledningen benämner Scott (2015) det som “social identitet”, då individer hela tiden förhåller sig och utvecklas i förhållande till samhälleliga

förväntningar och genom sociala interaktioner med andra. Dessutom är identitet kontextuellt, då en del av individens identitet består av att inta och spela olika roller som utspelar sig på olika sätt beroende på situation och kontext (Scott, 2015). Identitet är alltså kontextuell, socialt skapad och utvecklas ständigt genom rolltagande och interaktion med andra (a.a.). Denna definition av identitet används genomgående i vår studie.

Vidare menar Scott (2015, s. 118) att en individs identitetskarriär kan delas upp i en objektiv och subjektiv sida. Den objektiva sidan av identiteten skapas genom fysiska förändringar som går att observera utifrån (a.a.). Detta kan därför vara att bli häktad eller bli inlåst på ett fängelse, eller att bli frigiven efter en tid som frihetsberövad. Den subjektiva sidan av identiteten, handlar snarare om förändringar vilket inte kan observeras utifrån, såsom en emotionell utveckling (Scott, 2015). Denna del kan därför tänkas ändras genom behandlingsprogram vilket tenderar att bland annat förändra sättet att tänka och hantera emotioner, och därför valdes teorin ut för att förstå det empiriska materialet. Eftersom identiteter skapas, förändras och avslutas, innebär det en ständig omvärdering individens identitet (Scott, 2015). I denna ständiga utveckling av identitet, är rollskapande som tidigare nämnts, en väsentlig del som presenteras nedan.

Roller

Goffman (2014), som Scott baserar sina teorier på, menar att en persons identiteter förändras ständigt genom vilka roller vi intar och spelar genom livet (Goffman, 2014). En roll definieras som "i förväg fastställda handlingsmönster som rullas upp under ett framträdande och som kan läggas fram eller spelas upp också vid andra tillfällen" (Goffman, 2014, s. 23). En given roll har därmed förväntningar och föreställningar från samhället om hur denna bör spelas (a.a.). En roll som exempelvis kriminell innebär därmed förväntningar och föreställningar om att hen bör vara hård och tuff. Medans en identitet som kriminell istället är hur hen ser sig själv och hur hen tror andra ser denna som kriminell (a.a.). Vilka roller vi intar och spelar påverkar således vår uppfattning om oss själva och därmed våra olika identiteter.

Goffman (2014) likställer dessutom rolltagande med teater, och menar att vi uppträder iklätt en mask för att passa in i rollen som på scen. På scen måste personens uppträdande uppfylla publikens förväntningar på hur rollen bör spelas (Goffman, 2014). Ett exempel på detta skådespel och rolltagande, skulle därför kunna vara den kriminella mannen som inför sitt gäng måste vara hårdhudad, kall och orädd. Denna roll måste han ta med största engagemang, för att publiken ska tro på honom. Men när han kommer hem till sin familj kan han ta av sig den hårdhudade masken

och ta på sig masken av att vara en omtänksam och mjuk familjefar. Vid ett framträdande har individen alltså en fasad, vilket består av miljön där framträdandet framförs, utseende i form av kläder, kön och storlek, samt ett speciellt sätt att föra sig, för att spela sin roll på ett trovärdigt sätt (Goffman, 2014, s. 28–30). Om fasaden däremot fallerar, såsom om den hårdhudade kriminella mannen skulle börja gråta varje gång en kattunge kommer på tal, skulle publiken av framträdandet inte ha någon trovärdighet på uppträdandet och det hela skulle framstå som falskt (a.a.). Det innebär således att rolltagande måste ske på ett sätt publiken förväntar sig, genom att använda en fasad eller mask som antas tillhör rollen. Om rollerna har motstridiga förväntningar uppstår en rollkonflikt, vilket förklaras nedan (Goffman, 2014).

Rollkonflikt

Goffman (2014) menar på att en individ spelar flera olika roller samtidigt, såsom kriminell men också som familjefar. Att spela roller som inte går speciellt bra ihop, kan innebära konflikter hos individen, vilket Goffman (2014) benämner som rollkonflikt. Ett exempel på detta skulle kunna vara när en individ ingår i ett kriminellt nätverk, men samtidigt ser sig själv som exempelvis en familjefar som beskrivs under det tidigare avsnittet. Dessa två roller är motstridiga på många sätt, vilket kan leda till att individen tvingas välja en utav sina roller. En rollkonflikt innebär således att framträda i olika roller med motstridiga förväntningar, både för den egna och andras del (a.a.). När en rollkonflikt uppstår, kan personen försöka hålla dessa två roller och dess kontexter isär (Goffman, 2014). Det innebär exempelvis att den kriminella familjefadern aldrig låter familjen träffa hans kriminella gäng. Dessutom, att slitits mellan olika roller, kan skapa vad Goffman (2014, s.138) benämner som ambivalens. Det innebär att individen inte vet hur hen ska agera, vad denna ska associera sig själv med (a.a.). Ambivalens kan därför uppstå när en person blir frisläppt från fängelse, med en tidigare identitet som kriminell, men som vill förändra denna självbild.

Vidare beskriver Goffman (2007) att en rollkonflikt kan uppstå när en individ blir frihetsberövad, där dennes rolltagande och identitetsutveckling begränsas genom institutioner, såsom Kriminalvårdens anstalter. De kriminella tvingas in i roller genom bevakning, kontroll och regler om hur individen ska agera på anstalt, och på så vis också fråntas sin identitet (Goffman, 2007). Därför när individen fråntas sin identitet, eller när rollen som en intagen på anstalt motstrider personens roller utanför institutionen, skapas en rollkonflikt (a.a.). Detta hanteras oftast genom ett så kallat motstånd, för att försöka vidmakthålla sin identitet. Motståndet sker således i förhoppningen om att den intagne ska återfå någon form av kontroll över sig själv och sin

identitet (Goffman, 2007). Detta kan utspelas på olika sätt, bland annat genom att de intagna utsätter personalen för verbala påhopp, vandalisering och matstrejk (a.a.). Motstånd kan därför också tänkas ske när en individ påbörjar ett behandlingsprogram ofrivilligt med syfte att förändra beteende, där denna försöker vidhålla sin nuvarande identitet och motsätter sig förändring. Begreppet motstånd kan därför appliceras när den intagne i vår studie motsätter sig samarbete med programledaren som håller i behandlingsprogrammet.

Stigma

Vidare diskuterar Goffman (2011) hur stigmatisering kan kopplas ihop med individens sociala identitet. Ett stigma är när någon avviker från samhällets förväntningar på vad som anses vara normalt, på ett icke-önskvärt sätt (a.a.). Det är alltså samhället och inte individen själv, som bestämmer vad som är förväntat och normalt beteende (a.a.). Ett stigma uppstår när den stigmatiserade är bland individer som inte innehar det stigmat, vilket Goffman (2011) benämner som "de normala". Detta innebär därför att den stigmatiserade inte upplever ett stigma då den är bland individer med samma stigma, eftersom alla är likadana sett utifrån stigmatiseringen (Goffman, 2011). Denna studies respondenter består av personer som varit frihetsberövade, och tillhör därför en stigmatiserad grupp individer eftersom kriminellt beteende avviker från samhällets sociala normer i form av lagar och regler.

Enligt Goffman (2011, s. 12) kan en individs stigma antingen vara omedelbart tydligt eller inte. När stigmat inte är omedelbart tydligt, är personen misskreditabel och försöker dölja sitt stigma genom att agera såsom en normal person utan stigma skulle (Goffman, 2011, s. 12). Detta för att personen inte vill bli behandlad utefter sitt stigma och därför är hen konstant rädd för att bli påkommen med att låtsas vara normal, då hen interagerar med normala (a.a.). Vidare berättar Goffman (2011, s. 12) om personer med stigma som är omedelbart tydligt, alltså man är misskrediterat. Här kan den stigmatiserade agera på andra sätt för att försöka dämpa stigmatiseringen, såsom att avleda uppmärksamheten (a.a.). Ett exempel på detta skulle kunna vara när den lokalt kända rånaren säger "Ja, ni kanske känner igen mig som Rånar-Janne! Tro det eller ej, men jag är ofarlig haha". Här försöker rånaren avleda stigmatiseringen som rånare, genom att dämpa intrycket. Stigmat som kriminell kan både vara omedelbart tydligt och inte, där synliga attribut som exempel gäng-tatueringar eller när brottet uppmärksammas i media, kan vara omedelbart tydliga stigma. Ett icke omedelbart tydligt stigma kan vara att personens kriminella tankesätt och beteende inte direkt syns för andra, utan personen kan försöka agera såsom en normal skulle gjort för att stigmat inte ska avslöjas.

Förutom att samhället delas upp i de stigmatiserade och de normala, menar Goffman (2011, s. 28) att det finns ytterligare en kategori som kallas för "de visa". Detta är personer som inte själva är stigmatiserade, men som ändå finner någon form av acceptans av de stigmatiserade och fungerar som ett stöd till denna (a.a.). Den visa kan bli accepterad genom att exempelvis ha någon förförståelse i form av själv tidigare haft ett stigma eller känt någon som haft/har det (a.a.). Goffman (2011, s. 38) menar också att den visa kan vara en individ som arbetar med aktioner som samhället skapat till förmån för de stigmatiserade. I denna studie kan därför programledarna antas vara de visa eftersom de genom sitt arbete som programledare finner acceptans av den stigmatiserade då denne visar stöd och empati till den stigmatiserade. Den visa kan även vara familj till den stigmatiserade individen (Goffman, 2011).

Individer med stigma genomgår dessutom en socialisationsprocess som Goffman (2011) benämner som "den moraliska karriären". Goffman (2011, s. 41) beskriver att den moraliska karriären inleds med två upplevelsefasor som den stigmatiserade individen genomgår för att anpassa sig till sin situation. Den första fasen innebär att den stigmatiserade finner ett sätt att spela sin roll som stigmatiserad i samhället genom att lära sig hur de normalas identitetsföreställningar ser ut, det vill säga hur den stigmatiserade bör tänka och agera för att vara normal (a.a.). Den stigmatiserade kan även välja att acceptera utanförskapen som skapas, och dela detta utanförskap med likvärdiga, eller ta helt avstånd från de likvärdiga (a.a.). Den andra fasen innebär att den stigmatiserade måste acceptera sitt stigma och dess konsekvenser som det medför (a.a.). Dessa fasers samspel är av vikt för den moraliska karriären då de kunskaper som skapas är betydelsefulla för hens följande utveckling genom den moraliska karriären (a.a.). Upplevelsefaserna kan ses som ett hot mot individens identitet då dessa faser oftast inleds med tvång som exempel att bli frihetsberövad där individens tidigare identitet hotas av en identitet som frihetsberövad (Scott, 2015, s.128). Hotet mot identiteten kan därför bland annat utspela sig i ett motstånd eller bli känslomässigt jobbigt för individen (Goffman, 2011). Vidare menar Goffman (2011, s.41) att efter de två upplevelsefaserna finns olika karriärmöjligheter i den moraliska karriären för den stigmatiserade. Oavsett vilken karriär en individ har så är upplevelsefasen av särskilt intresse då hen försätts i en ny relation till andra individer som innehar samma stigma som denne själv (Goffman, 2011). Detta kan vara när en kriminell verkställer sitt fängelsestraff och får för första gången träffa andra med samma stigma, i detta fall andra frihetsberövade personer.

Då den stigmatiserade retrospektivt bearbetar sin moraliska karriär för att förklara hur denne kommit till sin nuvarande personlighet och relation till sina egna normala kan en viss händelse förklaras som en vändpunkt (Goffman, 2011, s.48–49). En vändpunkt kan till exempel vara, då den stigmatiserade genomgår ett behandlingsprogram och får en insikt om vem den är och vem den vill vara, som vårt empiriska material kommer att visa. Den moraliska karriären kan därför tänkas kopplas till behandlingsprogrammet OTO, då detta hjälper den stigmatiserade kriminella att hitta sin roll i samhället och därmed också sin identitet som icke kriminell.

METOD

Studiens material består av sex semistrukturerade intervjuer med individer som gått OTO på anstalt, under åren 2018 - 2019. Respondenterna kontaktades genom organisationen KRIS. Det empiriska materialet har analyserats med hjälp av teoretiska aspekter vilket presenterades ovan i teoriavsnittet. I detta avsnitt beskrivs därmed studiens metodologiska val i form av intervjumetod, urval, genomförande, analysmetod, etiska övervägande samt ett avslutande avsnitt med metoddiskussion.

Intervjuer

Då studiens syfte ämnar till att få en djupare förståelse kring klienternas upplevelse av behandlingsprogrammet OTO, har kvalitativ semistrukturerade intervjuer valts som metod. Enligt Bryman (2018) är semistrukturerade intervjuer en användbar metod för att skildra upplevelser av ett fenomen. Dessutom erbjuder semistrukturerade intervjuer med en intervjuguide, flexibilitet då respondenterna får en stor frihet att utforma svaren, även om intervjuaren vägleder (Malterud, 2011). Detta till skillnad från ostrukturerade intervjuer som istället är mer öppna till karaktären vilket försvårar möjligheten till att sedan jämföra materialet och hitta liknelser (Bryman, 2018). Studiens val av metod, motiveras genom tidigare forskning, som också undersökt upplevelser av behandlingsprogram genom intervjuer (Shelton & Wakai, 2011; Clarke m.fl., 2004; Hogan m.fl., 2015). Vidare anses en intervjuguide med specifika teman tillsammans med följdfrågor som ett bra verktyg för att få en djup individuell upplevelserik data (a.a.). Intervjuguiden (se bilaga 2) har använts som en minneslista under intervjuens gång, och därför har inte frågorna ställts i en specifik ordning. Detta menar Bryman (2018) ger

respondenten större utrymme och öppnar upp för utveckling av egna berättelser och oförutsedda fenomen. Intervjuguiden diskuteras vidare under avsnittet genomförande.

Urval

Urvalet i denna studie var målinriktat vilket innebär att respondenterna har strategiskt valts ut för att kunna besvara studiens frågeställningar (Bryman, 2018). Studiens frågeställningar kunde enbart besvaras av individer som har deltagit och avslutat behandlingsprogrammet OTO, då syftet var att undersöka deras upplevelser av programmet. Då Frivården, Krami (samverkan mellan Kriminalvården, Arbetsförmedlingen och kommun) och KRIS har en nära kontakt med individer som tidigare avtjänat ett fängelsestraff, kontaktades dessa och studiens syfte presenterades. Organisationernas karaktär är inte likartade men de ansågs kunna bistå med respondenter som tidigare avtjänat ett fängelsestraff och genomgått behandlingsprogram, vilket följande studie ville komma i kontakt med. Det lämnades ett antal informationsbrev som de ansvariga i organisationerna förde vidare till de individer som var representativa för studien. Samtliga myndigheter och organisationer kontaktades cirka tre veckor senare, där både Frivården och Krami behövde en längre tid till att få tillstånd av deras chefer för att kunna erbjuda respondenter till studien. Dessutom förmedlade organisationerna att tillstånd till respondenter kommer dröja på grund av den rådande Covid-19 pandemin. KRIS hade däremot möjlighet att bistå med respondenter och då studiens genomförande varit tidsbegränsad fanns inte tid att invänta Covid-19 pandemins avslut, och KRIS valdes ut till studiens urval. KRIS kunde inte bistå med respondenter från andra KBT-baserade behandlingsprogrammen (såsom ETS och Brottsbrytet) vilket var anledningen till att endast OTO undersöks och inte Kriminalvårdens andra KBT-baserade behandlingsprogram. KRIS lämnade ut kontaktuppgifter till respondenterna, som intervjuarna i sin tur kontaktade och bokade en intervju med. Detta ledde till att studiens urval närmade sig mer ett bekvämlighetsurval som innebär att man väljer det som är lättillgängligt och enkelt, men att det ändå möjliggör att studiens syfte uppnås (Bryman, 2018). Vidare om författarna fått kontakt med fler myndigheter eller organisationer hade ett annat urval kunnat användas, vilket möjligtvis hade kunnat påverka resultatet. Detta diskuteras och problematiseras i metoddiskussionen.

Det utfördes sex intervjuer där urvalet bestått av både kvinnor och män (två kvinnor och fyra män). År 2018 bestod fem procent av alla frihetsberövade personer på anstalt av kvinnor, och 95 procent av män (BRÅ, 2019). Fördelningen av våra respondenter (cirka 33 procent kvinnor och 66 procent män) är därför inte representativt i jämförelse med frihetsberövade personer i Sverige. Eftersom dels studiens syfte inte är av jämförande karaktär dels för litet antal respondenter vilket omöjliggör en representativ bild, kommer ingen könsanalys att utföras. Dessutom används fiktiva namn (Anna, Lisa, Lukas, Oskar, Niklas och Peter) eftersom respondenterna ska vara totalt anonymiserade och detta diskuteras i etik-avsnittet. Alla respondenter är över 18 år och har genomfört och avslutat behandlingsprogrammet OTO under deras fängelsestraff på anstalt. Respondenterna hade gått behandlingsprogrammet inom ett år vid intervjutillfället.

Genomförande

Som tidigare nämnt valdes semistrukturerade intervjuer med en intervjuguide. Intervjuguiden har bestått av cirka 20 frågor (se bilaga 2) och intervjuerna har tagit mellan 30–60 minuter. För respondenternas bekvämlighet utfördes intervjuerna med en intervjuare, i ett avskilt rum utan eventuella störningar, i KRIS lokal. Intervjuerna utförde vars tre intervjuer var för att effektivisera arbetet. Vid början av varje intervju förklarades syftet med intervjun tillsammans med en genomgång av informationsbrevet (se bilaga 1) där bland annat deras anonymitet förklarades, för att slutligen få ett skriftligt samtycke från respondenten. Alla intervjuer ljudinspelades, efter godkännande av samtliga respondenter. Under intervjuerna fördes även fältanteckningar där respondenternas röstläge och kroppsspråk skildras, vilket blev ett kontextuellt komplement till analysen av intervjumaterialet.

Intervjuguiden var uppdelat i tre huvudteman - före-, under-, och efter behandlingsprogrammet (se bilaga 2) som skapades i syfte att kunna besvara frågeställningarna. Uppdelningen i intervjuguiden skapades eftersom intervjun ansågs få en naturlig tidslinje, från innan deras behandlingsprogram tills idag. Under första temat ställdes därför bakgrundsfrågor som syftade till att beskriva individen före fängelsestraffet, såsom sysselsättning samt inställning till kriminalitet. Under andra temat ställdes frågor om hur behandlingsprogrammet var konstruerat och hur respondenten upplevt detta. Under det sista temat ställdes frågor om deras sysselsättning, inställning och attityd till kriminalitet idag efter ett avtjänat fängelsestraff. Det andra temat (under behandlingsprogrammet) och tillhörande frågor, syftade till att besvara första och andra frågeställning, deras upplevelser av behandlingsprogrammet. Första och tredje temat (innan och

efter behandlingsprogrammet) med tillhörande frågor syftade att beskriva hur deras tankar eller beteende förändrats på grund av behandlingsprogrammet OTO, och därmed avser frågorna att besvara den tredje frågeställningen kring respondenternas upplevda förändring av deras självbild. Då studiens frågeställningar handlar om respondenternas tidigare upplevelser, diskuteras problem såsom minne i avsnittet metoddiskussion.

Analys

Analysen av det empiriska materialet börjades med en transkribering av alla sex intervjuer där respondenternas och intervjuarens röst ordagrant skrevs ner utifrån de inspelade intervjuerna. Därefter utfördes en systematisk textkondensering utifrån Malteruds (2011) modell som består av fyra steg. Det första steget, helhetsintryck, innebär att man bekantar sig med sitt empiriska material på ett objektivt sätt (Malterud, 2011). Båda författarna granskade därför materialet för att öka tillförlitligheten av analysen. Malterud (2011) menar nämligen att om båda författarna läser igenom det insamlade materialet ett antal gånger, ökar objektiviteten då den som inte intervjuat kan se materialet ur ett annat perspektiv än den som utförde intervjun. Detta arbetssätt skapar däremot också utrymme för misstolkningar, vilket ges exempel på i nästa stycke. Nästa steg, att identifiera meningsbärande enheter, innebär att man sammanfattar intryck i form av centrala meningar och begrepp till teman i studien (Malterud, 2011). Exempel på centrala meningar som var genomgående i alla intervjuer var programledarens betydelse för deras upplevelser av programmet. Vidare, i steg tre gjordes en kondensering av materialet, vilket innebär närmare analys i form av kodning av specifika citat för att sedan placeras i olika teman (Malterud, 2011). Här valdes starka citat ut som kunde representera en del av respondenterna eller en avvikande respondent. Dessutom kontrollerades varje kodgrupp så att rätt citat var rätt placerade i respektive kodgrupp. Slutligen, i steg fyra, gjordes en rekontextualisering, vilket innebär att man placerar citaten i den ordning utefter hur analysen presenteras i respektive kodgrupp, som vidare representerar studiens tema och subtema (Malterud, 2011). Detta benämner Malterud (2011) som en innehållsbeskrivning, där citaten sammanfattades i vardera teman och återberättas med textstycken i analysen.

Båda intervjuerna har utifrån egna utförda intervjuer återskapat den kontext som fanns under intervjuerna i form av tonläge eller kroppsspråk, då större bakgrundsförståelse till det valda citatet finns hos respektive intervjuare. Ett exempel på hur ett citat kunde ha misstolkats i denna studie är: "Det är att man får en väldigt stor bild på sig själv. Faktiskt... sen kan den ju vara negativ också så...". Detta tolkades av den som inte intervjuade, som att respondenten var ganska nöjd

och gav ett exempel på att det kan vara negativt för andra och citatet hade inte valts ut som ett starkt sådant. Detta citat är med i studiens analys och tolkas annorlunda av den som intervjuade, såsom att det varit en negativ upplevelse för respondenten. Av den anledningen ansågs kontext komplettera transkriberingarna på ett sätt som ökade tillförlitligheten till analysen, och minska risken för misstolkning av materialet.

Malterud (2011) systematiska textkondensering i fyra steg, har uppmärksammats som en effektiv innehållsanalys-metod. Dock menar Rennstam och Wästerfors (2015) att det inte spelar någon roll utifrån vems modell, eller hur många steg, man analyserar sitt material så länge syftet uppfylls. Syftet genomgående i analysen av det empiriska materialet har varit att besvara våra tre frågeställningar genom att skildra respondenternas upplevelse. Huruvida studiens analysmetod kan ha påverkat studiens resultat, diskuteras under avsnittet metoddiskussion.

Etiska överväganden

Det är viktigt att reflektera kring hur man som forskare bör förhålla sig till dels sitt datamaterial, och dels sina respondenter, för att ingen individ riskerar kränkas eller fara illa av forskningen och dess resultat (Ivert & Mellgren, 2014). Av den anledningen finns fyra forskningsetiska krav som bör, och har, uppfyllts i denna studie - Informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet (Ivert & Mellgren, 2014). Informationskravet innebär att samtliga individer i undersökningen informeras om att "deltagande är frivilligt och kan avbrytas när som helst" (Ivert & Mellgren, 2014, s. 92). Detta har respondenterna fått till sig innan intervjun genom ett informationsbrev där syfte och användning av studie, samt information om anonymitet och frivillig medverkan presenterats (se bilaga 1). Det andra forskningsetiska kravet, samtyckeskravet, innebär att undersökningspersonerna måste godkänna sin medverkan i studien (Ivert & Mellgren, 2014). Även detta krav har följts genom att varje respondent fått skriftligt ge samtycke till deras medverkan i studien. Eftersom samtliga respondenter är äldre än 13 år, undviks att även målsmans godkännande av medverkan i studien krävs (a.a.). Konfidentialitetskravet innebär att datamaterialet ska hanteras och förvaras så att obehöriga ej får tillgång till det (a.a.). Datamaterialet, transkribering och ljudinspelningar från intervjuerna är anonymiserade från start (genom fiktiva namn) och har förvarats på ett lösenordskyddat dokument som endast författarna har tillgång till. Nyttjandekravet, som är det fjärde forskningsetiska kravet, handlar om att materialet endast ska brukas i forskningens syfte (a.a.). Detta har uppfyllts genom att allt material i studien raderas efter den färdigställts.

Utöver kravet om att de fyra forskningsetiska kraven bör uppfyllas, ställs ett krav på att forskningen leder till ökad kunskap (Ivert & Mellgren, 2014). Forskningen måste därför vara efterfrågad och relevant (a.a.). Denna studie är efterfrågad av tidigare forskning, vilket efterlyst en skildring av klienternas upplevelse av behandlingsprogram inom anstalt (Kriminalvården, 2009). Vidare ställs ett krav på forskare om att tillämpa etikprövningslagen, om känsliga personuppgifter kan tänkas hanteras (Ivert & Mellgren, 2014). Känsliga personuppgifter definieras som "all slags information som direkt eller indirekt kan hänföras till en fysisk person som är vid livet" (Ivert & Mellgren, 2014, s.91). Detta har noga reflekteras över i studien genom att känsliga personuppgifter såsom namn, personnummer, adress och så vidare inte inhämtas. Dessutom har specifika händelser, platser, personer och andra saker som skulle kunna kopplas samman med en specifik individ, från respondentens intervju, tagits bort eller anonymiserats. Respondenterna fick efter intervjun ett fiktivt namn som författarna väljer ut. Detta dels för att respondenterna skulle vara fullständigt anonyma dels för att uppgifter av den karaktären inte var nödvändiga för studiens syfte. Genom att ge respondenterna så stor anonymitet antas detta också ge en trygghet som kan resultera i större tillförlitlighet till studiens resultat. Vidare har det även reflekteras kring hur studiens resultat kan komma att påverka respondenterna och vad för konsekvenser studien kan få. Allt material är anonymiserat och därför antas resultatet inte påverka någon enskild individ negativt. Studiens fokus har endast legat på klientens upplevelse av behandlingsprogrammet, och inte klientens egen insats i programmet vilket antas minska risken för att respondenten känner sig kränkt eller misslyckad. Dessutom kan frågor angående brott och fängelsevistelse anses vara av känslig karaktär, och därför är det viktigt att ge respondenterna möjlighet att berätta i sin egen takt och i den utsträckning som de önskar (Bryman, 2018). Detta har funnits i åtanke under intervjuerna då följdfrågor till respondenten har anpassats, och respondenten har själv fått välja vad hen är trygg att prata om. Ett exempel på detta är att ställa frågor om brott i form av "om det är okej att jag frågar, vad för brott begick du för att få det fängelsestraffet". Vid en sådan formulering öppnas utrymme upp för att respondenten kan välja att inte svara på frågan, om det anses vara en känslig uppgift (Bryman, 2018). Metodens påverkan på resultatet diskuteras vidare i nästa stycke.

Metoddiskussion

För att studien ska anses vara transparent, tillförlitlig och objektiv är det väsentligt att diskutera forskarens roll och dennes förförståelse (Rennstam & Wästerfors, 2015). I en studie av denna karaktär, där man vill förstå, är det viktigt att inse att förförståelse av verkligheten påverkar både

författarna och respondenten (Bryman, 2018). När man försöker förstå ett fenomen, eller i detta fall någons upplevelse, är det därför viktigt att diskutera huruvida förförståelse kan ha påverkat resultatet. Kvalitativa intervjuer, som använts, kritiserar ofta för att vara för subjektiva och därmed att forskningsresultatet avspeglar forskarens egna uppfattningar om vad som är betydelsefullt att ha med i studien (Bryman, 2018). Detta har försökts undvikas genom en noggrann genomgång av författarnas egen förförståelse. Där en av författarna enbart haft en abstrakt förförståelse, medan den andra författaren haft förförståelse för Kriminalvården och lite om deras behandlingsprogram genom dennas arbete inom myndigheten. Förförståelsen har lett till studiens intresse och har på så vis påverkat studiens inriktning. För att undvika att förförståelse har någon negativ påverkan på studiens resultat har författarna flera gånger under arbetets gång granskat varandras material (Rennstam & Wästerfors, 2015). Detta arbetssätt har använts genomgående i arbetsgången, just för att förförståelse ska undvikas att påverka studiens resultat negativt (Rennstam & Wästerfors, 2015). Dock är det viktigt att vara medveten om att forskarens förförståelse alltid har en påverkan, och det går inte att undvika helt, samt att förförståelse inte behöver vara negativ (Bryman, 2018).

Vidare kan det även diskuteras huruvida studiens urval har påverkat resultatet. Urvalet har bestått av sex respondenter, där samtliga haft anknytning till KRIS. Eftersom studiens syfte inte varit att generalisera till en större population, har det låga respondent-antalet inte påverkat den aspekten. Däremot kan anknytningen till KRIS haft en påverkan på resultatet i form av att respondenterna på något sätt redan har, eller i alla fall har en vilja, om att förändra sin kriminella livsstil. Det kan därför tänkas ha påverkat deras inställning eller upplevelse av OTO. Eftersom Covid-19-pandemin påverkat tillgång till studiens respondenter, hade detta inte kunnat göras på något annat sätt. Det är däremot fortfarande viktigt att vara medveten om att studiens urval kan haft en påverkan på resultatet.

Studiens sex respondenter har bestått av två kvinnor, och fyra män. Trots att ingen könsanalys gjorts i studien, krävs en medvetenhet om att resultatet av de olika könen kan ha en påverkan, på dels själva intervjun dels resultatet av intervjun. Båda författarna i studien, är kvinnor, och det kan ha haft en påverkan på intervjuerna med både männen och kvinnorna (Bryman, 2018).

Avvägningen har däremot gjorts att inte studera denna könsskillnad, just eftersom det då hade krävts fler respondenter och jämnt fördelat för att sedan kunna jämföra dessa.

Studiens insamlingsmetod som tidigare nämnts består av kvalitativa intervjuer. Detta valdes ut för bäst lämplighet för syftet, där en noga avvägning gjordes. Däremot finns även begränsningar med detta metodval. Vid intervjuer kring ämnen som rör sig bakåt i tiden, tillkommer problematiken med att minnas (Bryman, 2018). Om man pratar om saker som hänt för en tid längesen, kan tillförlitligheten till svaren ifrågasättas. För att undvika detta, har samtliga respondenter genomgått OTO de senaste åren (2018–2019), vid intervjutillfället. Vidare kan intervjuer som syftar till att prata om känsliga ämnen, såsom brott och avvikande beteende, ifrågasättas om hela sanningen framkommer (Bryman, 2018). Bryman (2018) menar nämligen att det kan ske att personen både över- och underdriver sina svar kring hur hen varit tidigare, och hur hen är idag. Dessutom kan respondenterna besvara frågor utifrån social önskvärdhet, vilket innebär att de besvarar frågorna utefter vad de tror att intervjuaren vill höra (a.a.). Detta har intervjuarna försökt undvika genom att ha ett öppet klimat vid intervjutillfället, där intervjuarna varit tydliga kring att de endast vill veta deras upplevelse om OTO, och inte lägger någon värdering i vad de tidigare begått för brott och liknande. Dock kan respondenternas trovärdighet också ifrågasättas kring frågor om deras kriminalitet idag, då det dels är olagligt och dels kan uppfattas som skamligt att begå brott. Alltså, trots att intervjuer medför en del begränsningar och saker att vara medveten om, ansågs kvalitativa metoder som det perfekta metodvalet för studiens syfte.

Slutligen kan även studiens analysmetod haft en påverkan på resultatet. Eftersom det är genom analysprocessen de viktigaste bitarna av materialet plockas fram, är analysmetoden av stor vikt för resultatets framställning (Rennstam & Wästerfors, 2015). Vid val av en analysmetod som inte är lämplig för det aktuella materialet, kan väsentliga delar av materialet väljas bort vilket ger studiens resultat en annan riktning och därmed missvisande resultat (Rennstam & Wästerfors, 2015).

ANALYS

Följande avsnitt består av huvudteman och subteman som identifierats under analysfasen. Detta kommer att presenteras i form av citat av respondenterna, och tillhörande textstycken där jämförelser av materialet, tidigare forskning och teori sker.

Identitet

Under följande huvudtema, presenteras subteman roller och rollkonflikt, vilket förstås utifrån teori och i relation till tidigare forskning. Avsnittet består därav hur respondenterna genom roller och rollkonflikt skapat och format sin identitet.

“Så jag la på mig en mask”

I början av intervjun berättade respondenterna om deras tidigare kriminella liv och deras tillhörande roller. Flera respondenter förmedlade att de kände sig falska, bar en mask och levde ett dubbelliv innan behandlingsprogrammet OTO. Respondenten Lisa berättade om hennes röriga liv, där hon bott på över 30 olika boende under hennes första 20 år. Denna brist på stabilitet skapade en person som hon själv benämnde som “lost”, och med flackande blick förklarade hon att, innan behandlingsprogrammet kunde hon inte ens beskriva sig själv, för att hon var olika personer varje dag. I intervjun, berättade Lisa att hon var osäker på sig själv, hon ljög och hade en falsk fasad. Hon säger:

Alltså det jag har märkt alltså innan när jag gick... på gatan jag tittade alltid ner. Alltså för det var alltid, jag kunde aldrig stå upp för mig själv för jag hade ljugit så mycket att jag hade... jag kunde inte säga någonting för jag var rädd att någon skulle clap back och säga ”amen du ljög om det här eller det här eller det här eller whatever” [...] och du vet man bara var så falsk, och man VISSTE själv att man var falsk och därför kunde man inte stå rakryggad. (Lisa)

Citatet från Lisa kan kopplas till Goffmans (2014) teori om rolltagande. Lisa spelade nämligen flera olika roller, beroende på vilken dag och kontext hon befann sig i. Dessa roller kände däremot Lisa inte sig trygg i, då hon själv berättar att hon ljög och har en fasad som inte var trovärdig utåt sett. Lisa var rädd för att bli påkommen med sina lögner, vilket utifrån Goffman (2011) kan förklaras som att Lisa var misskreditabel. Lisas lögner skapade en stigmatisering kring henne som inte var direkt uppenbar, och därmed försöker hon dölja det. Av citatet ovan kan man därför tolka att Lisa var rädd att möta någon som känner till hennes stigma, och därmed bli avslöjad med hennes lögner.

Att spela en roll man inte är bekväm i, var något som en annan respondent, Oskar, också hade upplevt. Oskar berättade med en nedstämd ton om hur han i tidig ålder blev mobbad genom hela hans skolgång. Detta gjorde att han försökte vända på sin situation och började umgås med de

“tuffa killarna”. För att bli den som mobbar istället för att vara mobbad, berättar han: “så jag la på mig en mask [...] Det var där allt började, masken har blivit en del av den jag är idag, så det är den masken jag håller på att ta av”. Oskar, precis som Lisa, menade att rollen som kriminell till en början krävde en mask, för att denna roll skulle spelas trovärdigt. Vad Oskar benämner som mask, kan likställas med Goffmans (2014) begrepp, där den är en del av uppträdandet för att spela rollen som kriminell. Masken används därför för att spela rollen som kriminell utefter hur samhällets föreställningar om hur en roll som kriminell bör vara (a.a.). När Oskar säger att masken idag blivit en del av den han är, kan det förklaras som att masken och rollen som kriminell blivit en del av hans identitet, precis som Scott (2015) menar att rolltagande skapar och är en del av individens identitet. Det vill säga att Oskar spelade, till en början, ofrivilligt rollen som kriminell som påverkade hans sätt att se på sig själv, och därmed sin identitet. På så sätt använde både Lisa och Oskar en mask, men Lisa bar den för att passera som normal enligt samhällets föreställningar, medan Oskar gjorde det för att passera som kriminell (Goffman, 2011).

En annan respondent avviker från Lisa och Oskars upplevelse av att spela en roll med en falsk fasad eller mask. Niklas berättar nämligen med en bestämd och neutral ton “jag har väl alltid haft samma inställning till kriminalitet, både då och nu... Jag ser inte vissa handlingar som jag gör som farliga på det sättet som lagen ser det”. Rollen som kriminell, spelar Niklas därför med en fasad och han framstår som tydlig i sin roll som kriminell då han inte ser kriminella handlingar och att bryta mot lagen som något farligt. Till skillnad från Lisa och Oskar upplevdes Niklas vid intervjun, spela sin roll som kriminell med en fasad utan att känna sig falsk. Detta kan tolkas utifrån Scotts (2015) teori, som att Niklas spelat rollen som kriminell och anammat dess värderingar vilket gjort att han även skapat en kriminell-identitet, och därmed ser på sig själv som kriminell. Dessutom spelar han rollen som kriminell utefter samhällets föreställningar om att man som kriminell väljer att inte följa lagen och ser inte det farliga med det.

“Jag levde ett dubbelliv”

Flera respondenter berättade dessutom att inta rollen som kriminell, kunde skapa en rollkonflikt. Oskar som tidigare nämnts, bar en mask, och vidare när intervjuaren frågar honom “om hans fängelsestraff berott på hans mask”, berättar han i samma nedstämda ton “Ja, ohja. Alla mina straff har berott på att man måste vara en människa man egentligen inte är, för att överleva”. Oskar berättar att han tvingats spela rollen som kriminell för att överleva, och att den kriminella rollen inte överensstämmer med rollen han egentligen vill spela, det vill säga en roll som en

laglydig människa. Detta skulle kunna kopplas till Goffmans (2014) begrepp ambivalent, där känsla av ambivalens kan uppkomma eftersom dessa roller har motstridiga förväntningar. Denna ambivalens skapar en osäkerhet i hur individen bör agera (Goffman, 2014), och detta är något som Anna också berättade om. Hon säger:

Jag levde ett dubbelliv. Utåt sett till vänner och till familj så var jag mamma som tog hand om sin dotter, jourfamilj till mina systrar [...] och på kvällarna gjorde jag vad jag skulle göra för att få in extra pengar och det ledde ju till mitt fängelsestraff.

(Anna)

Anna hade två motstridiga roller och en så kallad rollkonflikt, där rollerna som familje-person och kriminell inte överensstämmer och var tvungna att hållas isär (Goffman, 2014). Samtidigt som dottern och familjen var viktig för Anna, uppträdde hon i en annan roll som kriminell på kvällen för att tjäna in pengar till just familjen. På så sätt hade hon en roll som familje-person, och samtidigt en roll som kriminell. Rollen som familje-person har förväntningar om att bland annat vara omtänksam och kärleksfull, medan rollen som kriminell snarare har förväntningar om att vara hårdhudad, kall och orädd. Därmed är förväntningarna till rollerna motstridiga vilket skapar en rollkonflikt och som kan skapa ambivalens (Goffman, 2014). Detta berättar Anna om efter föregående citat, där ambivalens uppstod kring hur hon borde agera och hur hon kunde identifiera sig själv, och att detta gjorde att hon höll rollerna isär just för att slippa välja. Hon berättade att hon höll rollerna isär genom bland annat plats, där hemmet var platsen där hon spelade familjerollen, medan hon spelade kriminell hemma hos andra kriminella personer. Dessutom höll hon isär rollerna genom tid, då hon på dagen var familje-personen, och kvällen kriminell (Goffman, 2014). Genom behandlingsprogrammet OTO fick bland annat Anna insikt till denna rollkonflikt, som presenteras nedan.

Upplevelser av OTO

När respondenterna fick berätta om deras upplevelser av behandlingsprogrammet, hade majoriteten mycket positiva upplevelser av programmet. Lisa berättade att “det har förändrat mitt liv något så fruktansvärt alltså det är det bästa jag någonsin gjort”. Deras positiva upplevelser av programmet, kan jämföras med tidigare forskning där även majoriteten av respondenter varit nöjda med behandlingsprogram som utgått från KBT (Shelton & Wakai, 2011; Clark, 2006; Clarke m.fl., 2004). Denna studies respondenter förmedlade att den bästa upplevelsen av OTO

varit att de fått insikt i sitt tidigare beteende. Oskar berättade om vad han tyckte var det bästa med OTO:

Man får en ganska, asså, bra bild på hur man tänker och hur man fungerar... och sen när en "normal människa" sitter och berättar liksom hur dom... då blir det liksom "åh fan kan man resonera så" liksom. (Oskar)

Respondenterna har upplevt att de fått insikt i deras beteende, och därmed en annan självbild (Scott, 2015). Oskar är en av respondenterna som genomgått en subjektiv identitetsförändring, då han upplevt ha förändrat sitt sätt att se på sig själv genom insikt till hur han borde tänka och agera (a.a.). Vidare påpekade Oskar att insikten däremot inte var positiv i alla avseende när han säger: "Det är att man får en väldigt stor bild på sig själv. Faktiskt... sen kan den ju vara negativ också". Samtidigt som han var väldigt nöjd över att ha fått insikt i sig själv, påverkade det honom också negativt genom tankar om hur han kunde, och borde varit. När Oskar pratade om det tittade han ner i bordet hela tiden, hans axlar var nedsjunkna och rösten dämpad. Han uppträdde vid intervjun som att hans självbild uppenbart blivit påverkad av OTO, då insikten inte enbart varit positiv just för att han insåg att han hade mycket att jobba på. Denna insikt kan dessutom kopplas till Goffmans (2011) begrepp stigma där Oskar blev medveten om sitt avvikande tankesätt och därmed sitt stigma genom OTO.

En annan respondent, Peter, fick precis som de andra respondenterna också insikt i sitt beteende. Peter förklarade att han, genom OTO, upplevt sig fått en förståelse för sina offer då han utsatt dem för våldsbrott. Han berättade:

Men här fick man verkligen tänka till lite liksom om man vill tänka på offren och sånt liksom. Man skadar dem på ett fysiskt sätt men psykiskt lidande och sånt kom dem in på ganska mycket liksom själva offren liksom. Hur de kanske kände sig efteråt och va rädda och allt möjligt liksom, kanske inte vågade gå ut och sånt. Sånt som man inte tänker på annars liksom. (Peter)

När Peter pratar om denna förståelse, pratar han med en röst som utger intrycket av att vara förvånad. Det verkade vara något helt nytt, något som han aldrig tidigare hade funderat över, hur hans offer känner sig när han fysiskt skadar dem. Peter presenterade inte sig på ett sätt som att han fått en förändrad syn på sig själv såsom Oskar fick, men att han fick en insikt av hur han tror

att andra ser på honom. Peter förändrade därmed också sin identitet, i form av hur han tror att andra uppfattar honom (Scott, 2015). Vidare finner man denna insikt även i tidigare forskning, där en av Clark's (2006) respondenter berättar att hen efter programmet förstått varför hen agerat som hen tidigare gjort. Denna insikt berättar alla respondenter i denna studie om, förutom Niklas. Niklas, vilket menade att han inte hade något problem och att hans syn på kriminalitet alltid sett likadan ut, fick därmed ingen ny insikt i sitt beteende. Han berättade att han förstod att andra kanske får mycket utav programmet, om de har något djupare problematik med sig själva. Niklas säger:

Jag ska vara ärlig... Jag gick den och passed it med galans. MEN jag har inga bakomliggande problem som lett mig till min kriminalitet så det fanns inte mycket att gräva i... Ehh men jag var ju inte kanske ärlig vid alla tillfällen vilket förmodligen gjort... eller då inte påverkat mina tankar. Jag kan inte säga att jag är kriminell idag men jag anser att det jag sysslade med var inte så farligt som andra gör... Jag har inte mördat någon eller skadat dem på det sätt... eller jag har inte åkt fast för något sånt. Sen att visst har narkotika en skada på människor men indirekt har jag inte skadat någon... Därför anser jag att jag inte har ett större problem... Ehh problemen som finns i huvudet som one to one vill jobba med. (Niklas)

Niklas menade eftersom hans kriminalitet inte direkt skadat någon annan, så är kriminaliteten inget problem som OTO syftar till att "lösa". Samtidigt som han utger sig för att vara fast besluten vid att det inte finns något problem med hans agerande, valde han att inte ta behandlingen seriöst och valde istället att manipulera och svara programledaren vad han trodde att hen ville höra. Detta skulle kunna kopplas till Goffmans (2007) begrepp motstånd. När en individ blir frihetsberövad och tvingas till att medverka i ett behandlingsprogram, som Niklas blev, kan motstånd uppstå (a.a.). Detta eftersom behandlingsprogrammet syftar till att förändra tankesätt och beteende, och därmed hotas den kriminella identiteten (Goffman, 2007; Scott, 2015). För att en förändring av identiteten ska ske, måste därmed individens egen uppfattning om denna själv också förändras (a.a.). Det framgår genom intervjun som att Niklas vägrar att se på sina kriminella tankar och handlingar på ett annat sätt, än på det sättet han redan gör.

“Det var lite jobbigt”

Vidare berättade Niklas att han upplevde att OTO inte var något för honom, men att han hört andra tycka att det varit ett bra program. Även här hänvisar han till att han inte har några djupare känslomässiga problem, som OTO riktas in på. De andra respondenterna menade däremot att det som upplevdes som mindre bra med programmet var deras egna mående under tiden. Att få insikt i deras beteende var något som upplevdes som jobbigt känslomässigt och detta pratade bland annat Lisa om i följande citat:

Jag tyckte om allting. Det alltså... eh... nu i efterhand kan jag säga så men just DÅ kanske det var lite jobbigt typ ibland när man fick... ibland när man behövde ta sig tillbaka till vissa alltså jobbiga grejer. (Lisa)

Lisa berättar vidare att hon fick ångest av OTO och tyckte det var jobbigt att prata om tidigare händelser. När Oskar berättade om vad han upplevde var mindre bra med programmet kom även han in på ångest, och hur hans självbild påverkas genom insikten i hans tidigare beteende. Med blicken djupt ner i bordet, händerna knutna framför sig och en låg nedstämd ton säger han:

Det var ju att jag blev ganska... man fick ju ångest. Ja, asså det fick man ju för man... ja man såg hur man hade kunnat vara och hur livet har format en till att bli. Så när man fick mer, vad heter det... inblick på hur man är som person så blev det jobbigt kanske. (Oskar)

Genom hans citat tillsammans med hans kroppsspråk, förmedlade Oskar att han tyckte att det var jobbigt att få insikt i hur han blivit som person. När han insåg att hans identitet, hans uppfattning om sig själv och vem han blivit, inte var någon han ville vara skapades ångest. Oskar har därmed genomgått upplevelsefaserna där hans stigmatiserade identitet blivit hotad att förändras, vilket skapade jobbiga känslor (Scott, 2015). Det är genom att respondenternas självbild och därmed identitet hotas att förändras, som de jobbiga känslorna och ångesten uppkommer (a.a.). Liknande tankar fick dessutom Anna, då hon berättar att hon fick skuldskänslor gentemot sin familj. Anna presenterar inte sig själv som Oskar - besviken på vem han blivit för hans egna skull - utan Anna beskriver hur det påverkade hennes familj och främst hennes dotter. Hon beskriver sig själv som en person hon inte var stolt att visa upp inför sin dotter. Övriga respondenter, Lukas, Niklas och Peter, uppvisade och förmedlade inte denna ångest över vem de blivit vid intervjutillfället. Det

går därmed inte att dra några slutsatser kring om de fått ångest av upplevelsefasen, såsom för de andra respondenterna.

“Jag tror det hänger mycket på programledarna”

Något som däremot inte upplevdes som ångestfyllt, var respondenternas relation till programledaren. Anna berättar om sin nära relation till programledaren och hur mycket tillit hon haft denna under programmet. Trots att insikten i hennes tidigare beteende skapade ångest, säger Anna: “Det blev jobbigt känslomässigt. Men aldrig kontakten med [programledaren]”. Detta leder oss in på programledarens roll för upplevelsen av behandlingsprogrammet OTO. Alla respondenter, förutom Niklas, berättade om hur mycket förtroende och tillit de haft till sin programledare. Det var tydligt att programledaren varit en mycket viktig person för respondenterna, och är än idag. Som nämndes i teoriavsnittet, kan programledaren kopplas ihop med Goffmans (2011) begrepp om de visa. Programledaren accepteras av den stigmatiserade klienten, trots denna själva inte besitter stigmat eftersom de arbetar för klientens skull (a.a.).

Lukas var en av klienterna som berättade att han upplevde OTO som ett bra program, men att det mesta berodde på hans programledare vilket varit engagerad, envis och fick honom att verkligen förstå sin egen problematik. Han sa: “Jag skulle nog vilja lägga största fokuset på handledaren, hon var ju grym”. Respondenterna blev märkbart känslomässigt berörda av att prata om programledaren. Dessutom var upplevelsen av att bli förstådd, något som flera påtalade som viktigt. Anna berättar vidare om sina upplevelser av programledare:

Men jag känner att jag har haft väldigt tur att ha bra programledare, både nu när jag har [ett annat behandlingsprogram] men även på One-to-One. Att jag har verkligen gillat dem och att dem VERKLIGEN har lyssnat på mig och förstått mig. Och vi har arbetat utifrån mig och inte bara utefter en bok. Det tror jag också är viktigt fast dem följer sin planering och sitt program, men att det ändå är att man får finnas i det. Jag har haft väldigt bra programledare. (Anna)

Att OTO varit inriktad till just deras problematik, upplevdes av många respondenter, precis som Anna berättade, som mycket givande då behandlingsprogrammet varit relevanta för just deras utvecklingsområde. Programledaren ansågs dessutom vara det viktigaste för en positiv upplevelse av programmet, och att dessa på ett engagerat sätt lyssna och stötta klienterna, vilket återigen kan likställas med att programledaren varit “de visa” (Goffman, 2011). Vidare upplevde flera

respondenter att vikten av att bli förstådd av sin programledare, också kopplades till att man hade gemensamma livserfarenheter. Oskar berättar om detta så här:

Men dom terapeuterna jag hade där uppe, dom var själv före detta kriminella och missbrukare och sånt [...] det spelade stor roll... för de hade själv gått de här programmen hos alltså Kriminalvården och såhär så att dom hade väl lite mer förståelse till mina svar och lite såhär [...] och vi kunde liksom bolla mer när jag svarade på vissa saker liksom, "alltså varför tänker du såhääär". (Oskar)

Fler respondenter förmedlade vad Oskar berättade, och menade att de hade lättare att ta till sig informationen när programledaren själv hade en personlig förståelse för problematiken. När programledaren själv levtt det livet som respondenterna hade, upplevde de sig mer förstådda på riktigt. Dessa programledare som haft samma livserfarenheter, kan också ses som de visa, men inte bara för att de jobbar med de stigmatiserade utan också för att de själva har haft stigmat och på så vis har en förförståelse för de stigmatiserades upplevelser (Goffman, 2011). Därför blir dessa programledare accepterade av de stigmatiserade, dels för att de har en förförståelse för stigmat (i form av att upplevt stigmat själv) och dels för att de arbetar med och till de stigmatiserades fördel (genom att stötta) (Goffman, 2011). Däremot när en programledare, som inte besatt samma erfarenheter av deras problematik, kunde problem uppstå. Oskar berättar om sin upplevelse så här:

Men sen så är det ju, alltså, när en gammal kärring sitter och säger vad jag ska göra liksom och hur jag ska tänka och sånt skit då blir jag bara "vafan var har du läst det någonstans liksom" ja, alltså hur ska hon kunna säga till mig, hon har aldrig levtt det livet. (Oskar)

När Oskar berättar om hans upplevelse av en programledare som inte delar de livserfarenheter han själv besitter, ändras hans röstläge, han spänner ögonen i intervjuaren och blir märkbart irriterad. Oskars känsla av att inte bli förstådd av programledaren, kan förstås genom att Oskar inte accepterade programledaren som den visa eftersom hon inte är "vis" gentemot hans erfarenheter (Goffman, 2011). När Oskar inte upplever att programledaren förstår hans livserfarenheter, skapas ett motstånd där han bygger upp en mur och menar på att programledaren aldrig kan förstå honom, eftersom hon inte har någon förförståelse för hans livserfarenheter (Goffman, 2007). Motståndet till att förändra sin kriminella identitet, och därmed sättet han ser

på sig själv, blir starkt just eftersom han inte känner att programledaren kan förstå honom (Goffman, 2007). Oskar berättar också att han inte ville samarbeta med programledaren, och tog därför inte behandlingsprogrammet seriöst.

Anna, som tidigare nämnts, upplevde också behovet av att bli förstådd. Dock menade hon på att programledaren inte var tvungen att ha levt det liv hon gjort, så länge hen var engagerad. Anna berättade om en annan programledare och sa: "En annan jag hade, hade inte haft det livet men hon ville förstå, så jag tror det hänger mycket på programledarna". När programledaren själv inte besatt personlig erfarenhet som liknande respondenternas, kunde detta räddas upp, enligt respondenterna, genom ett stort engagemang och en vilja att förstå. Enligt Goffman (2011) kan även en individ vara den visa, eftersom denna har mycket erfarenhet och insikt till stigmat genom exempelvis att ha arbetat med det en längre tid. Annas programledare kan därför ses som den visa, då hon blivit accepterad av den stigmatiserad (Anna) genom ett stort engagemang och erfarenhet, och på så sätt kunde stötta henne (Goffman, 2011).

Det är tydligt att programledaren är en viktig aspekt av respondenternas upplevelse av behandlingsprogrammet, i likhet med tidigare forskning. Clarke m.fl. (2004) fann i sitt resultat att programledaren var viktig, och där kvalitéer såsom tillit, humor och stort engagemang var något som klienterna uppskattade hos programledaren. Även i Hogan m.fl. (2015) studie framgick programledarens engagemang som viktigt för utfallet av behandlingen. Dessutom visar tidigare forskning att det viktigaste för en positiv upplevelse med behandlingsprogrammet varit programledaren, och en bra relation till denna (Clarke m.fl., 2004; Hogan m.fl., 2015). Detta i likhet med vår studie där exempelvis Lukas berättade om att han upplevt OTO som ett bra program, men att upplevelsen endast berodde på sin programledare. Den nära relationen han skapat till denna, skildras när han får frågan "vad tar du främst med dig från OTO" och Lukas svarar: "Framförallt kommer jag nog sakna handledaren". Detta var något som framgick av flera respondenter, där Lisa också berättar om hur mycket hon tyckt om sin programledare. Lisa sa: "Alltså [programledaren] är... hon är underbar hon är skitbra.". Sammanfattningsvis, behövde programledaren besitta ett stort engagemang, liknande livserfarenheter eller viljan att förstå respondenterna, för positiv upplevelse och utveckling av OTO.

Efter OTO

Alla respondenter, förutom Niklas, berättar för intervjuarna att de upplevt, på ett eller annat sätt, ha förändrat sin syn på kriminalitet, skapat sig nya identiteter och roller i samhället efter OTO programmet.

“När jag insåg vad jag förlorar om jag fortsätter att leva så här”

Lisa är en av dem som har fått en bättre förståelse för att hennes handlingar får konsekvenser efter OTO. Idag trivs Lisa och hon mår bra av att kunna titta sig själv i spegeln och vara stolt över den hon är idag. Hon väljer att leva ett liv utan kriminalitet idag, då hennes självbild får henne att avstå från att begå ett brott. Konsekvensen av att bli frihetsberövad, väger inte lika tungt som att kunna behålla den identitet hon byggt upp genom OTO. Så här säger hon om hennes förändring:

Jag tror inte det är mer konsekvenserna i sig om jag gör det här så får jag fängelse eller om jag gör det här så kan jag whatever få de konsekvenserna utan, jag tror det är mer... nu när man fått mer... alltså en bättre självbild, bättre självinsikt och bättre självkänsla överlag, så VILL man inte. Man vill inte få de konsekvenserna [...] ja men vissa alltså dom brukar säga det här att det är själva grejen... alltså det är själva konsekvenserna som är det som får en att backa, fast det är det ju inte! Det är liksom... hur vill jag som människa titta på mig själv i spegeln efter jag gjort den är grejen typ. (Lisa)

Hennes inställning och tankesätt inför att begå ett brott har förändrats då hon berättar att hon älskar sig själv på ett sätt som hon tidigare inte har gjort, vilket ger henne kraft idag för att inte återfalla i brott. I OTO fokuserade Lisa och hennes programledare mycket på hennes egen självbild och så här säger hon med ett leende om programmet: “det har liksom fått mig att älska mig själv, alltså PÅ RIKTIGT. Jag älskar One-to-One, 100%”. Att Lisa berättade om hur hon förändrats under OTO, kan liknas vid vad Goffman (2011) benämner som vändpunkt i den moraliska karriären. Vändpunkten i Lisas moraliska karriär tolkas därför ha skett under OTO, då hon berättade att hon där förstod vem hon ville vara och samtidigt hur hon ville att andra skulle se på henne. Vidare berättar Lisa om små saker som hon tidigare inte hade reflekterat speciellt mycket över att göra, som att stjäla ögonfransar eller ett äpple. Idag tänker hon så här: “Man har fått den insikten i att jag BEHÖVER inte det här utan jag kan faktiskt göra bättre”. Hon säger

med stolthet att hon har en helt annan inställning till vem hon är och vad hon förtjänar. Denna upplevelse av stolthet genom programmet, går även att finna i Clarkes (2006) studie, där även hans respondenter upplevde en stolthet över att ha fullföljt programmet. Clarkes (2006) respondenter hade också fått ett förändrat beteende, i form av bättre förståelse för sina handlingar, på grund av behandlingsprogrammet precis som Lisa i vår studie.

Dessutom kan Lisas resa genom OTO förstås ur Scott (2015) begrepp identitetskarriär. Identiteter förändras och skapas utefter vår uppfattning om oss själva, hur vi tror andra uppfattar oss och genom vilka roller vi spelar (Scott, 2015). Lisa har, genom OTO, förändrat sättet hon uppfattar och ser sig själv. Tidigare förklarade hon att hennes kriminella och destruktiva handlingar berodde på hennes syn på sig själv, men också hur hon trodde att andra såg på henne, och därav sina identiteter som bland annat kriminell. Hennes självbild förändrades däremot genom OTO, och likaså hennes identitet (Scott, 2015). Istället för att se sig själv som destruktiv och kriminell, förstår Lisa att hon är bättre och skapar därmed en annan identitet, och spelar andra roller, såsom en laglydig människa (a.a.). Genom Lisas identitetskarriär har hennes subjektiva och objektiva sida av identiteten också förändrats (Scott, 2015). Den subjektiva syftar till emotionella tankeförändringar, vilket framgår av Lisa när hon säger att OTO fått henne att älska sig själv (a.a.). Den objektiva sidan är förändringar på identiteten som går att observera utifrån, och detta förklarar Lisa om när hon berättar hur hennes liv förändrats: "Och nu när jag haft denna stora omställning med att få egen lägenhet, komma ut ur fängelset och sånt här". Den objektiva förändringen av hennes identitet, kan därför tolkas som när hon blir frisläppt efter att ha varit frihetsberövad i några år vilket har begränsat hennes identitets- och rollskapande inom anstalt, och detta har i sin tur förändrat hennes sätt att se på sig själv (a.a.).

Även Anna berättar att hon idag har förändrat sitt tankesätt inför att begå brott, hon berättar att det framför allt är hennes dotter som bidragit till att hon inte vill fortsätta i den kriminella banan. Hon berättar om hur hon lärt sig att acceptera de misstag hon begått innan hon blev frihetsberövad, och under OTO blev hennes dotter en stark motivation till att vilja förändras. När Anna får frågan "vad är det som får dig att inte fortsätta ett kriminellt liv idag?" svarar hon:

Jag tror att det är en kombination. Jag tror att det är att, när det gäller mig själv så är det när jag insåg vad jag förlorar om jag fortsätter att leva så här. Ehh för jag vill ha min dotter i mitt liv. Att se henne lida som hon har gjort, vill ingen förälder se i sitt barn. (Anna)

Anna beskriver att det handlade om konsekvenserna av ett kriminellt liv, i form av att såra och riskera att förlora relationen med sin dotter. Anna vet hur hon vill vara som mamma, och konsekvenserna av en roll som kriminell hotar rollen som mamma. Detta kan kopplas tillbaka till, som tidigare nämnts, att Anna innan OTO kände en rollkonflikt, där rollen som kriminell och mamma inte gick särskilt bra ihop då de hade motstridiga förväntningar (se s. 29). Genom OTO har Anna valt att ha en identitet som mamma för hon genom programmet fått insikt i hur mycket hennes beteende sårat sin dotter. Scott (2015) menar nämligen att identiteter är ständigt utvecklande och kan avslutas när som helst. Anna har valt att sätta sin dotter framför kriminaliteten, och därav avslutat identiteten som kriminell (a.a.). Att inse att identiteten och rollen som kriminell skadat hennes dotter, kommer Anna till en vändpunkt (Goffman, 2011). Vändpunkten kan därför tolkas vara när Anna genomgår OTO, och inser vad kriminaliteten gjort mot henne och hennes familj, och att hon blivit någon hon inte vill vara. När Anna väl förstod detta, och accepterade sitt stigma som kriminell, påbörjade hon den moraliska karriären där hon försöker finna sin plats i samhället. Anna förklarar dock att denna process, att återanpassas till samhället, inte är lätt.

Oavsett om livet inte är det lättaste när man kommer ut. För det gäller inte bara ens inre tankar om skuld och skam utan det är ju också att komma tillbaka in i samhället. Det är ju inte så lätt [...] Så jag förstår tyvärr att många återfaller i kriminalitet eller droger för att det är fruktansvärt jobbigt att komma tillbaka. (Anna)

Första fasen i den moraliska karriären är att lära sig hur de normala agerar och sedan anpassas sig själv till detta (Goffman, 2011). Anna måste därför genom sitt stigma som kriminell anpassa sig till samhället och agera såsom en normal gör, vilket hon menar är svårt. Den andra fasen innebär att Anna måste acceptera sitt stigma och dess konsekvenser, vilket hon har gjort genom att medverkat i OTO, där hon insett vad kriminaliteten fått för konsekvenser för henne och hennes familj (a.a.). Trots att Anna engagerar sig i KRIS och kämpar för att agera som en normal, är hennes moraliska karriär inte över då hon ständigt kämpar för att vara mamman hon vill vara för hennes dotter (a.a.).

“För innan hade jag inte tänkt på konsekvenserna överhuvudtaget”

Respondenten Peter har som tidigare nämnts fått en förståelse för hur sina offer känt vilket lett till att han inte vill skada någon annan människa igen. Han berättar därmed att han fått en förändrad

syn på kriminalitet efter OTO och så här säger Peter: “just nu tänker jag helt annorlunda liksom, ahh på så sätt och jag har ett annorlunda liv idag och annorlunda tänk”. Peters förändring är i likhet med Hankinson & Priestley (2010) respondenter, där de berättade att de upplevde en ökad empati och självhantering efter OTO, då de fick en större förståelse av hur andra påverkas av deras handlingar (Hankinson & Priestley, 2010). Peter berättar att han valde bort sitt gamla liv och identitet som “skadar andra” och vill idag vara den som hjälper andra i deras missbruk och kriminalitet. Hans arbete idag på KRIS är en del av hans nya identitet där han hjälper andra som har hans stigma, som kriminell. Idag kan därför Peter också anses vara “den visa” inför de kriminella han hjälper genom KRIS, då han själv har erfarenheten av stigma i form av kriminalitet (Goffman, 2011). På grund av sin förförståelse för stigmatiseringen, skapas en acceptans av de kriminella och Peter kan stötta dessa som den visa gör enligt Goffman (2011).

Oskar, Niklas och Lukas har en lite annorlunda inställning till kriminalitet än de tidigare nämnda efter OTO programmet, så här säger Oskar:

Så har man ju värderingar i grund och botten, och vissa är sunda och vissa är inte sunda... men det kriminella är... gör man det rätt så har jag inget emot det och det låter jävligt fucked men ja, ja gamla, barn och kvinnor ger du fan i men annars gör vafan du vill. Så tänker jag liksom och det är väl lite fel kanske, men jag GÖR inte det jag tänker, för just nu arbetar jag liksom, men jag vet att så fort jag ser chansen så SER jag den kanske före många andra, det enda jag gör nu är att jag inte tar chansen. (Oskar)

Även om Oskar fortfarande besitter en del kriminella tankar avstår han från att begå brott. Han berättar vidare att han fått förståelse för sina handlingar och dess konsekvenser, då han vet vad han förlorade tidigare när han blev frihetsberövad, och kommer förlora igen om han blir frihetsberövad. Han berättar att hans kriminella handlingar gör att han riskerar sitt boende, medlemskapet i KRIS och sin son som han idag byggt upp en bra relation med. Detta gör att Oskar väljer att inte begå ett brott, men han säger även att om det skulle finnas ett tillfälle där han vet att han till 100 procent inte skulle åka fast, då kanske han hade tagit chansen. Denna förståelse för hans handlingar är däremot något som tillkommit efter programmet, som framkommer när han säger “men det har blivit mycket bättre, för innan hade jag inte tänkt på konsekvenserna överhuvudtaget...nä och då hade jag inte ens ställt mig frågan “åker jag fast här””. Trots att hans kriminella tankar inte är helt försvunna, försöker han anpassa sig till samhället genom att vara den normala, som Goffman (2011) skulle benämna det. Dessutom kan

detta ses utifrån identitetskarriär, där han är i en process av att försöka bli av med den kriminella identiteten, och dess värderingar (Scott, 2015). Det han lärt sig genom OTO är alltså att hans handlingar får konsekvenser, och han måste kämpa för att bli av med identiteten som kriminell, eftersom han inte vill få konsekvenserna av de kriminella handlingarna. Lukas inställning till kriminalitet är i likhet med Oskars. Han berättar om hur han tänker kring små brott idag:

Det räcker jag går förbi en olåst cykel på stan så värderar jag den direkt i huvudet och hur snabbt jag kan sälja den och så om jag klipper den här och nu (skratt) [...] när jag går in på ica så kommer det också sådär “amen det är klart jag får provsmaka på lösgodiset”, måste ju veta om det är gott om jag ska köpa det liksom (skratt). (Lukas)

Även om han medger att han fortfarande tycker att små brott inte är så farliga så är han väldigt tacksam för att hans tankesätt inför kriminalitet ändå har ändrats en del genom OTO. Han säger att han inte begår brott idag och känner att han är en bit på vägen: “Ja det känns jävligt skönt faktiskt. Det har nog räddat mitt liv det tror jag. Men jag är inte klar än på långa vägar liksom med ja allting man behöver jobba på”. Niklas, som tidigare nämnts, ser likadant på kriminalitet idag som han gjorde innan OTO och anser inte att han har förändrats eller hade behovet till det. När han får frågan på hur han ser på kriminalitet svarar han så här: “Det är som vilken karriär som man har, Ehh ska du göra nåt så gör det bra. Så har jag iallafall alltid tänkt (skratt). Dock följde jag inte det för jag åkte fast (skratt)”. Även om han har samma inställning till kriminalitet idag som innan OTO programmet så berättar han i likhet med Oskar att det som håller honom borta från att begå ett brott är risken att åka fast. Han säger att han idag ger sig själv andra vägar att gå då han vill lyckas med det han ger sig hän på.

Oskar, Niklas och Lukas ser än idag möjligheter till kriminalitet i deras vardag men väljer att inte agera på grund av att de fått förståelse för att deras handlingar får konsekvenser. De har genom OTO lärt sig att se möjligheterna till att tänka innan de handlar och ger sig själv andra möjliga lösningar, som är i likhet med Hankinson & Priestley (2010) respondenter. Oskar, Niklas och Lukas har från den stund de möt andra intagna till den dem är idag, genomgått en moralisk karriär. Goffman (2011) menar att oavsett vilken väg du tar i den moraliska karriären så har den en betydelse för vidareutveckling av identiteten. Niklas upplevde aldrig ett utanförskap (stigma) under sin vistelse som frihetsberövad med andra intagna, förutom då han gick OTO som tidigare nämnt där han gjorde ett motstånd. Detta motstånd under upplevelsefasen har vidare lett till att Niklas valt att acceptera utanförskapet och inte har en vilja att förändras (Goffman, 2011). Även

Oskar hade ett motstånd då han började OTO. Däremot fick han en uppenbarelse under sin moraliska karriär, det vill säga under OTO, där han fick insikt om vem han var som kriminell och detta tyckte han inte om. Insikten var dock inte så övertygande då han än idag känner att han kan begå ett brott om han inte åker fast. Lukas upplever inte att han har fått en insikt eller ett nytt tänk om sig själv efter OTO utan menar att han uppskattat OTO då det gett honom användbara verktyg vid tillfällena han känner för att begå ett brott, han säger "och framförallt de här alternativa lösningarna och vad jag kan göra istället och hur jag ska tänka då". Den moraliska karriären kan därför se olika ut, vissa individer gör en personlig moralisk förändring, precis som Peter, medan andra stannar kvar i deras ursprungliga moraliska tänkesätt, såsom Niklas (Goffman, 2011).

DISKUSSION

Studien syftade till att besvara frågeställningarna "hur har respondenterna upplevt behandlingsprogrammet OTO?", "vad har upplevts vara viktigt på behandlingsprogrammet OTO?" samt "på vilket sätt upplever respondenterna att deras bild av sig själva förändrats efter behandlingsprogrammet OTO?". På så sätt ville respondenternas upplevelse av OTO skildras. Detta har skett genom kvalitativa semistrukturerade intervjuer, med sex respondenter från KRIS.

Första frågeställningen, hur respondenterna upplevt OTO, visades genom intervjuerna att alla respondenter förutom en, hade liknande upplevelser av programmet. En del av respondenterna upplevde OTO som bra individuellt anpassat program, vilket syftade till att förändra just deras problematik, oavsett vad det var. Att få insikt till sina handlingar var något som flera upplevde som det bästa med programmet. Däremot upplevdes insikten till deras tidigare beteende inte alltid som positiv, då flera respondenter berättade om hur de fick ångest och mådde dåligt. Att få insikt till sina handlingar finns att finna i tidigare forskning, däremot att insikten skapade en upplevelse av ångest och en emotionell sårbarhet är inget som framkommit i studiens tidigare forskning. Detta skulle kunna bero på att tidigare forskning inte på samma sätt försökt skildra klientens upplevelse av behandlingsprogrammet, som därför inte gett utrymme till upplevelser av detta slag. Studiens andra frågeställning, vad som upplevts vara viktigt på OTO, har för fem av sex respondenter varit programledarens roll. Respondenterna upplevde att programledaren behövde vara engagerad, motiverande och stöttande. Dessutom upplevde flera att när programledaren själv haft en bakgrund av missbruk och kriminalitet så ökade känslan av att bli förstörd hos

respondenterna. Detta resultat får stöd i tidigare forskning och innebär att vikten av rätt programledare är väldigt viktig för en positiv upplevelse av OTO. Studiens tredje frågeställning, på vilket sätt respondenterna upplevt att deras bild av sig själva förändrats, berättade fem av sex respondenter om en upplevd förändring efter OTO. Somliga upplevde att OTO förändrat deras sätt att se på sig själv avsevärt, och andra berättade att programmet gett dem verktyg för att hantera deras problematik annorlunda. En av respondenterna upplevde att han inte fått något utav programmet, eftersom han inte ansåg sig ha någon problematik. Således har respondenternas upplevelser varit mycket positiva, där vikten legat på deras insikt till deras beteende och programledarens roll. Vidare diskuteras och dras slutsatser om vad denna analys innebär.

SLUTSATS

Som nämndes i inledningen, är studier av klienters upplevelse av behandlingsprogram av vikt att studera, eftersom det ger en tydligare bild av vad som gör att ett program fungerar eller inte. Det tidigare forskningsläget på området är begränsat såväl internationellt som nationellt, och skildrar sällan klienten upplevelse. Denna studie har därmed undersökt klientens upplevelse av OTO, vad som upplevts vara viktigt samt på vilket sätt klientens bild av sig själv har påverkats av behandlingsprogrammet. Respondenterna har upplevt behandlingsprogrammet OTO som ett hjälpmedel till en positiv förändring i deras beteende, och deras identitet i form av hur de ser på sig själva. Den viktigaste upplevelsen av programmet har varit en bra programledare, som genomgående stöttat och förstått respondenterna. Samtliga respondenter menar däremot att det krävs mer stöd från samhället för att helt bryta deras kriminella livsstil, men att OTO varit en hjälp på vägen mot ett kriminellfritt liv. OTO har därmed haft en positiv inverkan för respondenterna, där de fått en möjlighet till en identitet som något annat är kriminell. Vår studie visade att programledarens roll för ett positivt utfall av programmet var väsentlig, vilket tyder på att Kriminalvården bör rekrytera programledare med omsorg för att minska återfall i brott. Till framtida forskning, hade upplevelsen av ett annat behandlingsprogram, kunnat studeras. Vidare hade man även kunnat undersöka upplevelsen av programmet före, under och efter behandlingen för att bättre kunna skildra upplevelsen i närtid.

REFERENSER

- Brottsförebyggande rådet, (2019). Återfall i brott. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.
- Bryman, A. (2018). Samhällsvetenskapliga metoder. (3 Uppl.). Stockholm: Liber.
- Clarke, A., Simmonds, R., & Wydall, S. (2004). *Delivering cognitive skills programmes in prison: A qualitative study* (27/04). Hämtad 2020-04-01, från: <https://www.bipsolutions.com/docstore/pdf/7385.pdf>
- Clark, J. (2006). Perspectives of Enhanced Thinking Skills in prisons in the United Kingdom: a qualitative case study. *The British Journal of Forensic Practice*, (8)1, 12-23.
- Frana, J. F. (2013). Humanistic correctional programming: A test of self-actualization in a correctional cognitive behavioral program in the United States. *International Journal of Criminal Justice Sciences*, 8(1), 63–72.
- Goffman, E. (2007). *Totala institutioner: fyra essäer om anstaltslivets sociala villkor*. ([Ny utg.]). Stockholm: Norstedts akademiska förlag.
- Goffman, E. (2011). *Stigma: den avvikandes roll och identitet*. (3. uppl.) Stockholm: Norstedt.
- Goffman, E. (2014). *Jaget och maskerna: en studie i vardagslivets dramatik*. (6. uppl.) Stockholm: Studentlitteratur.
- Hankinson, I. & Priestley, P. (2010). Diversity and effectiveness in probation: The One-to-One programme in West Mercia. *Probation Journal*, 57(4), 383-399.
- Hogan, N. L., Barton-Bellessa, S. M., & Lambert, E. G. (2015). Forced to change: staff and inmate perceptions of involuntary treatment and its effects. *Applied Psychology in Criminal Justice*, 11(1), 19-39.
- Lindblom, S., Eriksson, L., & Hiltunen, A. J. (2018). Criminality, thinking patterns and treatment effects—evaluation of the Swedish cognitive intervention programme ‘new challenges’ targeting adult men with a criminal lifestyle. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 19(2), 204-224.
- Lipsey, M. W., Landenberger, N. A. & Wilson, S. J. (2007). Effects of cognitive-behavioral programs for 19 criminal offenders. *Campbell Systematic Reviews*, 3(1), 1–27.
- Malterud K, (2011). *Kvalitativa metoder i medicinsk forskning. En introduktion*. Lund: Studentlitteratur AB.
- Ivert, A-K & Mellgren, C. (2014). Student, forskning och etik. I Mellgren, C. & Tiby, E. (red.) *Kriminologi: en studiehandbok*. (1. uppl.) Lund: Studentlitteratur, 89–110.
- Rennstam, J. & Wästerfors, D. (2015). *Från stoff till studie om analysarbete i kvalitativ forskning*. Johanneshov: MTM.

Scott, S. (2015). *Negotiating identity: symbolic interactionist approaches to social identity*. Cambridge: Polity.

Shelton, D. & Wakai, S. (2011). A process evaluation of START NOW skills training for inmates with impulsive and aggressive behaviors. *Journal of the American Psychiatric Nurses Association*, 17(2), 148-157.

Socialstyrelsen (2019) KBT (Kognitiv beteendeterapi). Hämtad 2020-03-24 från: <https://www.socialstyrelsen.se/utveckla-verksamhet/evidensbaserad-praktik/metodguiden/kbt-kognitiv-beteendeterapi/>

Kriminalvården (u.å) Behandlingsprogram. Hämtad 2020-04-02 från: <https://www.kriminalvarden.se/behandling-och-varld/behandlingsprogram/kriminalitet/>

Kriminalvården (u.å). One-to-One - behandlar kriminalitet. Hämtad 2020-04-02, från: <https://www.kriminalvarden.se/behandling-och-varld/behandlingsprogram/kriminalitet/one-to-one/>

Kriminalvården (2007) Kriminalvårdens vision och värdegrund. Norrköping: Kriminalvården

Kriminalvården (2009) Behandlingsprogrammet OTO – Utvärdering av återfall i ny kriminalitet för programdeltagare för åren 2003–2006. Norrköping: Kriminalvården

Kriminalvården. (2011). Mätning av implicita kriminella attityder vid behandlingsutvärdering (2008:40). Hämtad från/ <https://www.Kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/forskningsrapporter/matning-av-implicita-kriminella-attityder-vid-behandlingsutvardering.pdf>

Kriminalvården (2014) Utvärdering av Kriminalvårdens behandlingsprogram. Norrköping: Kriminalvården

Kriminalvården (2016) Utvärdering av behandlingsprogrammet One-to-One i Kriminalvården. Norrköping: Kriminalvården

BILAGOR

Bilaga 1. Informationsbrev till respondenter

Projektets Titel: Upplevelser av behandlingsprogram på anstalt	Datum: 2020-03-24
Studieansvarig: Sandra Carty Linnér Matilda Rasmusson E-post: Sandra.clinner@gmail.com matildarasmusson96@gmail.com	Studerar vid Lunds universitet, Sociologiska institutionen 221 00 Lund Utbildning: Sociologi Nivå: Kandidat

Hej!

Våra namn är Sandra och Matilda, vi studerar sociologi på Lunds universitet. Under vårterminen 2020 kommer vi skriva en uppsats på kandidatnivå. Syftet med studien är att undersöka kriminalvårdens behandlingsprogram utifrån klientens perspektiv.

Detta genomförs genom intervjuer i syfte att användas i c-uppsats. Om du väljer att medverka i studien kommer intervjun att ljudinspelas och du kommer att aidentifieras. När studien är färdig kommer all inspelat material att raderas. Material som samlas in till denna uppsats kommer att användas som vetenskapligt material och enbart vara tillgängligt för oss och inga obehöriga.

Intervjun beräknas ta ungefär 30min- 1 timme.

Har du deltagit och fullföljt behandlingsprogrammen **one to one** är du den perfekta personen för vår undersökning.

Ditt deltagande i undersökningen är frivilligt och du har alltid möjlighet att avbryta och välja att din intervju inte ska ingå i denna undersökning.

Härmed godkänner du deltagande i studien

.....

INTERVJUGUIDE

Innan behandlingsprogrammet:

Vill du berätta lite om dig själv? -Vad jobbade du med, vart bodde, vem hängde du med, bodde du själv?

Vilken inställning hade du till kriminalitet innan du åkte in?

Hur kommer det sig att du gick one to one, och var det ditt eget val att gå programmet?

Under behandlingsprogrammet:

Har du gått programmet fler än en gång?

Fullföljde du programmet?

Hur ofta träffades ni, och hur länge pågick programmet?

När gick du programmet?

Vad fokuserade ni på i programmet?

På vilket sätt jobbade ni på detta? (Hur såg övningarna ut).

Skulle du kunna ge exempel på övningar ni gjorde?

Hur upplevde du övningarna, var de bra/dåliga, motivera!

Vad upplevde du som bra, för just dig och din problematik, i detta program?

Vad upplevde du som mindre bra, för just dig och din problematik, i detta program?

Fanns det något du tog till dig mer än annat?

Vad känner du har gett någon inverkan på dig? och isåfall på vilket sätt?

Efter behandlingsprogrammet:

Vad var anledningen till att du blev medlem i Kris?

Vad har du för sysselsättning idag?

Hade man någon uppföljning efter programmets slut?

Hur ser du på din problematik idag?

Övergripande, hur ser du på huruvida programmet och hur de hjälp eller inte hjälpt dig med din problematik? (eller andra faktorer/insatser som hjälpt?)